

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **109**
C.J. de Ruijter

Verrijking
van de liturgie

MEDITATIEF **114**
J.B. de Rijke
De knecht

WANDELEN MET GOD **115**
J.T. Oldenhuis
Roken

ACHTERGRONDEN **117**
J.M. Batteau
Wat geloofde
H. Bavinck:

AAN DE BROEDERWEG **119**
C.J. Haak
...weerlegd door
allen...

SAMENLEVING **123**
L. Hordijk
Nobelcomité erkent
o.zongat

en verder...

Nieuw uitgekomen
Boekbespreking
Meegelezen/Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

VERRIJKING VAN DE LITURGIE (een belangrijk rapport)

*Hoe gaan we om met de liturgie van de gemeente? Met die vraag zijn **steeds meer** mensen bezig. In **heel wat kerken** is het een terugkerend gespreksonderwerp. Liturgiecommissies en kerkeraden **wijden er avonden aan**. En zo komt het **onderwerp natuurlijk ook een keer terecht op de synode**, Zo gebeurde het **ook in Ommen**. Die **synode benoemde een deputaatschap dat maar eens moest inventariseren en studeren**. De **deputaten hebben intussen hard gewerkt**. In een **rapport van 794 (!) bladzijden** geven ze de resultaten **door**. In dit **artikel** plaats ik **waf voorlopige kanttekeningen**.*

Visie gevraagd

Om met de deur in huis te vallen: ik heb groot respect voor dit rapport en het werk & er achter zit. Ga er maar aan staan, als een sy-

node zegt: inventariseer wat in de kerken leeft omtrent de liturgie en verwerk dat in een duidelijke studie. Het betekende dat alle 266 k ~ - ken aangeschreven moesten worden. 168 kerken reageerden op de

gestelde vragen.

Uit die inventarisatie (**het** eerste deel van de opdracht) komt **een duidelijk** beeld naar voren: in de kerken leeft **een** brede wens tot **verrijking** en verbetering van de liturgie. Onder andere op de volgende punten: **meer** orden **van** dienst, uitbreiding **van** de gezangbundel, uitbreiding **van** het aantal **avondmaalsformulieren** en herschrijving van een aantal formulieren. Terecht zeggen de deputaten dat de synode door **een** uitspraak ook **zou** moeten erkennen dat die verbeteringen **wenselijk** zijn.

Maar wat is de kracht van **mn** uitspraak, als je daar geen goede onderbouwing aan geeft? Iedereen kan wel **een** stapel wensen op tafel

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. A. TER BEEK, DRS. B. BOS.
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. OE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4480 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah. Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

leggen. Maar hoeveel **waarde** heeft dat? **Liturgievernieuwing** is alleen **verantwoord vanuit een** schriftuurlijke visie. Daarom vraagt zo'n uitspraak om **een** duidelijk bijbelse fundering **en** een verantwoording **vanuit de geschiedenis van de liturgie**. En daar **begon** het **tweede** deel **van de opdracht: verwerk de gegevens in een studie**. Deputaten leggen daar terecht vaak de **nadruk** op: inventarisatie moet **ingebod** zijn in een visie. En **daar** is vervolgens de rest **van** het rapport aan **gewijd**. Het **biedt een uitgewerkte visie** die een uitstekend uitgangspunt **geeft om in de komende jaren** verder **te werken** aan de liturgie in **onze kerken**. Wat dat **betreft** had het **van mij ook een 'gewoon' boek** mogen zijn. De **reikwijdte van een gewoon boek is vaak nog wel** groter dan een **deputatenrapport**. (Mischien had er dan **ook een bruikbare inhoudsopgave in gestaan**.) Het moet **gezegd**: De deputaten **zijn** met glans **geslaagd in hun opdracht**. Hieronder geef ik kort de **hoofddijnen** van hun visie **weer**.

Bijbel en liturgie

Zoek je naar een schriftuurlijke visie, dan is de eerste vraag duidelijk: Wat **zeft** de Here hierover in de Bijbel? En **daar beginnen de problemen eigenlijk meteen**: We vinden nergens **uitgewerkte** regels die ons laten zien, op welke manier wij **onze kerkdiensten zouden moeten invullen**. We **zullen** dus alleen **op** een indirecte manier **Schriftgegevens** kunnen vinden. Deputaten leggen **daarom uitvoerig verantwoording af van de manier waarop zij bijbelgegevens in rekening brengen**. Daarbij valt op dat ze **niet gauw tevreden zijn**, maar vanuit **een brede invalshoek willen luisteren naar wat de Bijbel zegt**. Ze beschrijven vooral **wat de Here zegt over de omgang met Hem**. Veel aandacht krijgt de stijl, die de Here daar **Zelf in gelegd heeft**. **Opvallend is dat niet meteen het NT, maar in eerste instantie juist het OT aan bod komt**. Daar liggen in-

derdaad de **eerste wortels** van de liturgie. Samen met het beeld van **de samenkomsten** in het NT levert dat een schat aan **gegevens op**. Teveel om hier allemaal te **noemen**. Erg **mooi** vind ik, dat deputaten **op dat punt terugbuigen** naar de praktijk van **onze liturgie**. Ze **meten sterke** en zwakke punten door en **concluderen welke elementen** beter tot hun **recht zouden kunnen komen in onze praktijk**. Bijvoorbeeld de schulderkenning van de **gemeente** en de **genadeverkondiging, lofzeggingen** op nieuwtestamenteisch niveau, het **Amen van de gemeente**, het **Avondmaal** enz. Belangrijk is in dit **kader** ook de **bespreking** die gewijd **wordt** aan de eredienst als 'verbondsgesprek'. Een typing die **vooral** via catechisatie onder ons ingeburgerd is, maar die wel **zijn eenzijdigheden** en beperkingen heeft.

Een uitgangspunt dat duidelijk uit de **bijbelgegevens** naar voren **komt** is wel, dat het Woord centraal moet staan. Terecht wordt dat apart **geconstateerd**, in dat verband **maakt** het rapport op, dat dat niet hetzelfde is als 'de preek centraal'. Wie deze passage leest (pag. 66) merkt, dat hier een fundamentele **overtuiging van deputaten naar voren komt**. Vooral ook, omdat ze signaleren dat **veel weerstand tegen liturgische verrijking voortkomt** uit de gedachte & de **preek** het **belangrijkste** is, en dat daarom de andere elementen **van de dienst** minder van belang **zijn**. Ik denk, & **deputaten hier het gelijk helemaal aan hun kant hebben**. Maar juist daarom is het jammer dat ze zo kort zijn op dit punt. In **één** pagina **zijn ze klaar**. Maar als je dan **schrijft** dat 'de beleving van veel **voorgangers en andere deelnemers aan de gereformeerde eredienst** toe is aan reformatie', mag je wel wat **meer energie steken in die beoogde reformatie**.

Gemeenschap met de kerk van alle eeuwen

Niet alleen de bijbelgegevens spe-

len een rol bij het formuleren **van** een visie. Ook de **traditie van de** kerk. Wij zijn tenslotte niet de eersten die nadenken over de vormgeving van de eredienst. We **moeten** daarom niet gemakkelijk afstand nemen van **wat** de kerk **vroeger** in dit opzicht heeft gezegd en gedaan. In een apart hoofdstuk komt die geschiedenis dan ook wel degelijk aan bod. Natuurlijk kan dat niet uitputtend. Men beperkt zich tot twee belangrijke onderwerpen. In de eerste plaats wordt veel aandacht besteed aan het zgn. Ordinarium. Dat was het gewone deel van de Romeinse Mis. **Het** wordt duidelijk dat de vaste onderdelen van dit **Ordinarium** diepe wortels hebben in de liturgie **van de** oud-christelijke gemeente. De **bijbelse** inhoud en de liturgische waarde komen duidelijk uit de verf.

Vervolgens wordt veel aandacht besteed aan de reformatische orden van dienst. Natuurlijk zijn onze orden van dienst daarvan afgeleid. Maar uit nadere bestudering blijkt, dat we toch **sommige** waardevolle elementen **daaruit** onderweg kwijtgeraakt zijn.

De conclusie die hieruit getrokken wordt ligt dan **ook** voor de hand. Verrijking van de eredienst **kunnen** we **ook** vinden door opnieuw aan te sluiten bij waardevolle elementen, die **we** vroeger in de eredienst kenden. Dit hoofdstuk wordt dan **ook gevolgd door een** apart hoofdstuk, **waarin** een nieuwe orde van dienst wordt gepresenteerd, waarin **zulke** elementen een **belangrijke** plaats krijgen.

Gezangen

We hebben nog niet zo lang geleden onze gezangbundel uitgebreid. En de nieuwe gezangen worden **ook** veel gezongen in de kerk (vooral Gezang 27 lijkt een speciale plaats in de harten van kerkangangers en voorgangers gekregen te hebben). Toch is er van meet af **aan** nogal wat kritiek geweest op de nieuwe bundel. Dat betrof vooral het ontbreken van geestelijke **liederen**

ren die de kerk in **vroeger** eeuwen heeft gezongen, het gemis aan **speciale** liederen bij feestelijke gelegenheden, maar **ook** het ontbreken van een degelijke bezinning **rond** het **kerklied**. Daarom had de synode van **Ommen** een speciale opdracht gegeven met **betrekking** tot de gezangbundel.

De totstandkoming van onze huidige bundel is inderdaad een geschiedenis met veel zwakheden. In de bespreking die deputaten daaraan wijden, komt dat heel duidelijk uit. Vervolgens komt er in het rapport een uitgebreide **inhaalmanoeuvre** op gang. Vanuit een bespreking van schriftgegevens (o.a. over de functie van het **kerklied**) wordt een aantal **criteria** geformuleerd **waaraan** het **kerklied** zou **moeten** voldoen.

Op basis van deze criteria stelt het rapport voor, dat de gezangenbundel **voorlopig** uitgebreid **wordt** naar 106 **gezangen**. De nieuw op te nemen liederen komen vrijwel allemaal uit het Liedboek voor **de** Kerken. Dit moet een **proefbundel** worden!! Terecht. Maar juist daarom moet deze uitbreiding echt doorgaan. Gemeten aan de schat die de kerk in dit opzicht door de eeuwen heen heeft verzameld, leven wij met onze gezangen beneden onze stand!

Wat de deputaten betreft, is dat nog maar een **begin**. Ze **bepreiten** verdere ruimte voor het opnemen van nieuwe liederen, een brede aanpak van het **kerklied** door o.a. lesbrieven, muziek cursussen en zangavonden.

Ook dit **stuk** van het rapport is goed doordacht en breed verantwoord. Het is ook goed, dat we ons realiseren dat **we** op dit punt een aanzienlijke achterstand hebben. Wat nu wordt voorgesteld is inderdaad alleen maar een inhaalmanoeuvre. Maar die wordt tenminste degelijk onderbouwd. En zo wordt ook een perspectief **geboden** voor verdere ontwikkelingen. Ik houd overigens wat vragen over de voorstellen met **betrekking** tot cursussen e.d.

Kritische notities

Ik gaf al aan, dat ik erg enthousiast ben over dit rapport. Er wordt machtig veel werk in verzet. En nergens **maken** de auteurs zich gemakkelijk van hun onderwerp af. De **Bijbel** komt volop aan het woord, en men neemt de kerkgeschiedenis heel serieus.

Is er dan geen kritiek te oefenen? ik denk **het** wel. Maar voor mij overheerst dat niet. Het rapport dat op tafel ligt, mag er zijn. Eigenlijk vind ik het jammer dat het 'maar' als deputatenrapport is verschenen. Mijns inziens is dit een boek, dat voor de komende tijd veel zou kunnen betekenen in de bezinning op de liturgie. Maar de geschiedenis leert, dat **deputatenrapporten** vaak in de vergetelheid raken (zeker die over liturgie!).

Een **enkel** punt van kritiek vloeit voort uit de aanpak van de deputaten. Terecht dringen zij aan op **het** ontwikkelen van een visie. Daarvoor **leveren** ze **ook** veel **belangrijk** materiaal. Maar zo'n visie betreft echt het kader dat je hanteert. De details vergen dan nog nadere aandacht. Maar meer dan eens zijn deputaten toch **voor &** verleiding bezweken om vanuit die visie alvast een aantal details **in** te vullen. Persoonlijk vind ik, dat ze daarbij vaak goede en verantwoorde keuzes doen. Maar de argumenten zijn nog wel eens selectief. Je **zou vaak** ook een andere keuze kunnen maken. Maar dat komt dan niet altijd uit. Bij details is natuurlijk ook niet steeds de gelegenheid om alle argumenten op tafel te leggen. Maar juist daarom bevredigt het niet altijd.

Een voorbeeld van dit laatste **vind** ik bij sommige elementen van de nieuwe voorgestelde orde van dienst. Men wil in die (mor-) **gen** **dienst** **ook** de geloofsbelijdenis opnemen. Nu zijn daar goede argumenten **voor**. Die worden ook **genoemd**. Maar daar blijft het **bij**. Er zijn ook argumenten tegen. Deputaten noemen wel even het probleem dat een doublure met de middag-

dienst ontstaat. Maar heel laconiek laten ze dat probleem verder volledig liggen. En ook overigens vind ik, dat de plaats en de wijze waarop de geloofsbelijdenis in de eredienst aan de orde komt niet zonder problemen is. Mijns inziens wordt hier veel te snel een beslissing genomen. De nauwkeurige onderbouwing van het detail heeft daaronder te lijden.

Nog een ander kritiekpunt heeft te maken met de aanpak van het rapport. In eerste instantie treft de brede aanpak. Dit zijn geen deputaten geweest met oogkleppen! Maar als je even wat verder doordenkt, treft toch telkens een bepaalde beperking in benadering. Meerdere keren kom je nl. tegen, dat op liturgische gronden een beslissing wordt genomen of een uitspraak gedaan. Liturgisch heeft men dan vaak wel gelijk. Maar je blijft dan met vragen zitten die vanuit een andere hoek te stellen zijn. En ik vind het jammer, dat deputaten dat niet verantwoorden. Het is natuurlijk een illusie, dat het alleen maar om *liturgische* vragen gaat als je nadenkt over de kerkdienst. Ik geef een paar voorbeelden. Hierboven noemde ik al het uitgangspunt 'Het Woord centraal'. Terecht zegt men: dat betekent niet 'de preek centraal'. Maar daarmee is het geding toch niet beslist? Want vanuit de homiletiek is daar natuurlijk ook het een en ander over te zeggen. Zoals het er nu staat is het mij veel te onbeschermd. Nadenken over liturgie kan niet zonder na te denken over de preek. En dan vind ik wel, dat vanuit de geschiedenis van de preek wel behoorlijk wat te zeggen is over de plaats van de preek. Een ander voorbeeld zie ik in wat opgemerkt wordt over (het eigen karakter van) de middagdienst. Deputaten zeggen daar nu nog niet veel over, maar willen graag een vervolgopdracht om daar mee aan de gang te gaan. Ik denk, dat daar veel voor te zeggen is. Maar dan moeten we wel beseffen, dat ook daarmee veel meer in geding is dan puur liturgische vragen. Het is in-

derdaad nodig om het speciale karakter van de diensten te gaan onderscheiden. Maar dan zitten daar ook duidelijk o.a. missionaire kanten aan.

In feite loop je bij veel aangeroerde punten aan tegen allerlei vragen die de opbouw van de gemeente in een veel breder vlak aangaan. Overigens signaleren deputaten dat zelf ook soms. Vooral in paragraaf 5.3.6.C en 5.6.5 worden daarover behartenswaardige en nuchtere opmerkingen gemaakt. Intussen nemen ze met veel voorstellen wel een voorschot.

Huiswerk

Inmiddels is wel duidelijk geworden, dat met dit rapport een behoorlijke portie huiswerk op onze tafel ligt. Alleen is de vraag: Wie gaat dat huiswerk maken? Ik kan me voorstellen, dat kerkeraden met enige zorg een boek van 194 bladzijden in ontvangst nemen (naast de andere soms dikke rapporten). Geen kerkeraad heeft tijd om dat serieus te bespreken. Dan maar doorgeven aan de liturgiecommissie? Daar is wat voor te zeggen. Juist binnen zo'n commissie moet tenslotte aan visie gewerkt worden. Daarom mag dit rapport niet ontbreken binnen de liturgiecommissie.

Maar het volledig bespreken, dat is wat anders. Want we moeten onszelf niet wijsmaken, dat liturgiecommissies bespreking en beoordeling van dit rapport volledig aankunnen. Er wordt regelmatig veel geponeerd, dat (begrijpelijkerwijs) niet nader wordt toegelicht of gedocumenteerd. Het gemiddelde commissielid zal vaak zeggen: 'Het zal wel waar zijn'. Maar er zit in dit rapport zoveel deskundigheid en kennis van zaken verwerkt, dat maar weinig liturgiecommissies aan een echt afgewogen oordeel over het rapport zullen toekomen. Eerlijk gezegd zou ik dat ook zonder de van de tijd vinden voor zulke commissies. Die moeten hun project op de gemeente richten. En

dan heb je alle tijd nodig. Dan is het jammer om een aantal avonden aan zo'n dik boek te wijden, terwijl je aan een echte taxatie niet eens zult toekomen.

En daarmee ligt het boek uiteindelijk op de synodetafel. Maar ook de afgevaardigden zullen wel eens een zucht slaken. Hebben zij de kennis in huis om dit allemaal te beoordelen? En bovendien: moet een synode zo'n rapport eigenlijk voor haar rekening nemen? In een paar voorgestelde besluiten wordt daar in feite wel om gevraagd.

Ik beken eerlijk, dat ik op dit punt gemengde gevoelens heb rond het rapport. Ik ben er erg enthousiast over. Het is een fraaie studie. Maar aan de andere kant zie ik de bezwaren om met zo'n rapport op een synodevergadering te gaan werken. Je kunt twee dingen doen. Een eerste mogelijkheid is het rapport serieus door te werken en te bespreken op de synode. Maar gesteld dat men al tijd zou willen uittrekken voor zo'n bespreking, dat zal nooit recht kunnen doen aan het werk van deputaten. Het is een echte studie. Geen gelegenheidsrapport. De andere mogelijkheid is, dat de synode het rapport voor kennisgeving aanneemt en zich intussen concentreert op de besluiten die genomen moeten worden. De band tussen besluiten en visie zal dan erg los kunnen worden. En het rapport gaat de weg van zoveel rapporten: naar het archief. Ik heb wel eens bekeken wat er de laatste 100 jaar met synoderapporten over liturgische kwesties gebeurd is. Maar dat is een verhaal waar je niet vrolijk van wordt. Hopelijk is er een weg te vinden die ruimte biedt voor soepele besluitvorming en tegelijk de vruchten van deze studie te plukken. Was het maar een 'gewoon' boek dat in de loop van de tijd zijn plaats onder ons kon verwerven.

Context van de gemeente

Met dat laatste raak ik aan een punt, dat trouwens wel erg gevoe-

lig zal leggen: welke plaats heeft dit werk nu in onze kerken? Volgens deputaten was de respons op de enquête groot (63%). Terecht gaan zij redelijk terughoudend om met de resultaten van de enquête. Toch zou ik daar nog iets meer over willen zeggen. Want ik vind dat het rapport wel een beetje naar één kant kijkt. Men constateert dat de vraag naar verrijking van de liturgie breed leeft. Dat is waar. Maar als je naar de andere kant kijkt is een andere conclusie even waar. Van de 168 kerken die reageerden gaven circa 60 alleen antwoord op de vraag of er een liturgiecommissie was, ja of nee. Het lijkt me logisch dat daar in ieder geval een aantal keren 'nee' bij was. Als je aan de voorzichtige kant blijft, zou je dan kunnen zeggen, dat van ongeveer de helft van de kerken niet gebleken is dat men warm loopt voor deze zaak. Nu is dat niet iets om je bij neer te leggen. Terecht zegt het rapport, dat we voorlopig alleen maar achterstanden hebben in te halen. Aan echte liturgievernieuwing zijn we eigenlijk nog niet eens toe. Dit rapport kan dus ook dienst doen om de zaak bij de kerken aan de orde te stellen. Maar dan stel ik de vraag in hoeverre dit rapport goed aansluit bij de liturgische situatie in onze kerken. En dat is een belangrijke zaak. In de eredienst ligt het hart van het leven van de gemeente. Daarom moet je op dat punt extra zorgvuldig omgaan met gevoelens en meningen. En het is voor mij de vraag, of het rapport daar goed genoeg op inspeelt.

Ik ken kerken, waar men dit rapport met dankbaarheid en blijdschap zal begroeten. Ik weet ook, dat er kerken zijn, waar mensen het al een verpletterende vernieuwing vinden als er een keer beurtzang in de eredienst wordt voorgesteld. Maar dat soort dingen doet het rapport slechts tussen neus en lippen af: Dat zijn dingen die allang binnen de bestaande afspraken mogelijk zijn. Inderdaad is dat waar, maar in die kerken kwam het nooit

in beeld. In zo'n gemeente moet dit rapport met enige onlustgevoelens, zo niet met wantrouwen, ontvangen worden. Want als dit de standaard wordt, dan gaat er nogal wat veranderen.

Ik vraag me af, in hoeverre deputaten zich bewust geweest zijn van deze vragen. Want ze schrijven er namelijk nergens over. Wel geven ze soms aan, dat ze graag willen aansluiten bij de bestaande situatie. Maar m.i. hebben ze wel een erg rooskleurig beeld van die situatie, in liturgisch opzicht. Eerlijk gezegd, vind ik dit een beetje een zwakke plek in het rapport. Liturgische verrijking moet nauw aansluiten bij de situatie waarin de gemeente de eredienst viert en beleefd. Als dat niet gebeurt, zal het ook liturgische vervreemding in de hand kunnen werken. Dan loop je het risico, dat je weerstanden oproept. Wie al te ver voor de muziek uitloopt, krijgt veel mensen juist niet mee. En dat laatste is toch juist de bedoeling. Terecht laat het rapport zien, dat het tijd wordt om in te zien dat we een achterstand op dit gebied hebben in te halen. Maar laten we bij het inhalen van die achterstand elkaar niet kwijtraken door een te groot verschil in tempo! Je kunt ook als kerken van elkaar afgroeien door liturgische verschillen!! Ik denk, dat het van de komende synode nog veel wijsheid zal vragen om een en ander tot uitdrukking te brengen in de besluiten die genomen zullen worden. Voor die wijsheid mogen we wel bidden.

Tenslotte

Tot zover wat kanttekeningen bij dit rapport. Voor een eindbeoordeling is het wat mij betreft nog te vroeg. Misschien kom ik nog wel eens op een onderdeel terug in deze rubriek. Persoonlijk ben ik erg blij met de verschijning van dit rapport. Ik hoop, dat er ruimte zal zijn om in de kerken veel aandacht aan deze zaak te besteden. Om dat te bevorderen willen we in de komende maanden de hoofdzaken uit het

rapport in *De Reformatie* doorgeven. In het volgende nummer vindt u al het eerste artikel van ds. De Bruijne. Als we in alle rust naar elkaar luisteren, samen doordenken en met elkaar spreken over dit onderwerp kan dat leiden tot echte verrijking van onze liturgie voor de Here. Daar zijn wij toch op uit! Geve Hij ons er de ruimte voor.

M meditatief

Was her de tijd..?

2 Koningen 5,26

De vraag

ik kreeg het er warm van. Wist hij van tevoren al dat ik me er met een leugentje zou proberen uit te draaien? Had hij gezien dat ik de trein had genomen waarmee je het risico liep om te laat te komen. In ieder geval begroette de leraar me met de woorden 'vanwaar Gehazi?'. M'n smoesje geloofde hij, dacht ik. Hij was blijkbaar toch Elisa niet. Kreeg Gehazi het al warm van die vraag? Toch was dat nog niet eens de belangrijkste vraag van Elisa. Elisa had Gehazi op de voet gevolgd. Die andere vraag die is veel dringender: Was nu het moment om dit te doen?

...van de man Gods

Elisa had het cadeau van Naäman in de naam van de HERE geweigerd. Vanwege de HERE. Naäman mocht op geen enkele manier de indruk krijgen dat Gods genade voor mensen betaalbaar is. Zelfs niet met het fortuin van Naäman. Maar Gehazi heeft andere belangen. Zichzelf. Hij had al een heel tijdje met de profeet opgetrokken. Eén ding heeft hij wel ontdekt. Het is geen vetpot om van de genade van de HERE te leven. Elisa was duidelijk iemand die eerst het koninkrijk van God zocht. En de rest? Nu die zag Gehazi aan zijn neus voorbijgaan toen Naäman vertrok met al zijn cadeaus. En de geest van het materialisme, opgewekt door de aanblik van Naämans rijkdom, krijgt Gehazi onder controle. Dus

stapt hij op Naäman af om hem als-nog de rekening voor Gods genade te presenteren. Gehazi doet dat in zijn positie als knecht van de man Gods. Zo wordt hij in dit verhaal nog eens nadrukkelijk gepresenteerd. Naäman en anderen wisten niet beter of Gehazi deed wat paste bij de HERE.

De tijd toen

Lees nog eens het hele verhaal. God grijpt in de wereldgeschiedenis in om Naäman naar Samaria te krijgen. Zo zou Naäman de HERE leren kennen. Maar in die geschiedenis zocht de HERE zijn volk Israël. Opdat Israël de HERE weer zou zien zoals Hij is. Want Gods volk was dat zicht op de HERE kwijt. Godsverduistering. Maar in Naäman laat de HERE zien: als je Mij zoekt dan zul je me vinden. Als je alles van Mij verwacht dan is er herstel. Daarvoor ben Ik hij jullie. Ik, jullie God, die alleen God ben. Maar door Gehazi's optreden zouden de Israëlieten eerder een andere indruk krijgen. Alsof de HERE net als de andere goden was die zij dienden. Er hangt een prijskaartje aan zijn genade. Als Elisa dat volk nu zou oproepen tot bekering zou het kunnen antwoorden: Bemoei je met jezelf. Jij laat je n.b. door onze vijand betalen voor genezing. Israëls God heult met de vijanden als het maar genoeg oplevert. Wat is dat eigenlijk voor God, die God van ons.

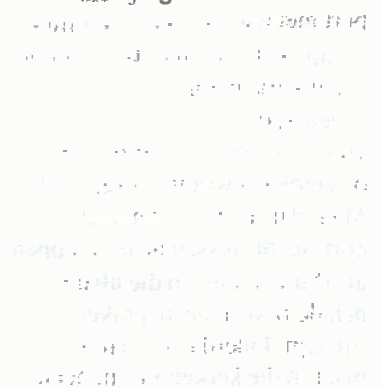
De tijd nu

In deze tijd wordt veel gesproken over Godsverduistering. Mensen zijn het zicht op de ware levende

God kwijt geraakt. Vanwege Auschwitz of de kanker van moeder, zeggen ze. Ze zijn hun relatie met de hemelse God en Vader kwijt. Dienen Hem daarom op hun eigen manier. Of hebben Hem de rug toegekeerd. Wat een nood in een land dat vroeger een christelijke natie werd genoemd. Vreemd van God zoals het volk Israël in Elisa's dagen vervreemd was van God.

...van de Zoon Gods

Gehazi wordt nadrukkelijk genoemd als: de knecht van Elisa de man Gods. Dat typeerde hem. Hoe ben ook jij al weer te typeren: O ja. Christen. Kind van de hemelse Vader, Knecht van de Heer. Broeder of zuster van... Gods eniggeboren Zoon. Nog meer dan Gehazi. Maar heb jij zo'n materialistische inslag als Gehazi? Dat koninkrijk van God is daar je eerste aandacht op gericht? Krijg je al het warm als je eraan denkt dat de HERE aan jou die vraag stelt: Vanwaar...? Hij weet het immers al. Maar dan komt onherroepelijk ook die volgende vraag. Was het de tijd...? Als je het daar nu al benauwd van krijgt dan is het nog niet te laat. Het is nu ook de tijd van Gods genade. Gebruik die tijd goed.

Wandelen met God

Steek eens **op**, zei m'n **vader, da's** gezellig. Hij rookte **zelf** nauwelijks. Op school (hij was toen leraar aan een Mulo, 45 jaar **geleden** is dat) lachten de leerlingen hem uit, want hij **rookte nooit** 'over de **longen'**, zoals dat heette. En omdat we nog leefden in de tijd, waarin je geen **man was als** je niet **roken** kon, is de herinnering aan dat lachen altijd gepaard gebleven met ergens een beetje een knagend gevoel. Want wat mijn vader deed **kon** geen roken heten, dat **was** zo iets als een sigaret aanhouden, tot je hem niet meer kon vasthouden. Je **kon** er net zo goed in blazen, zeiden ze. Ik had geen **verweer**.

Hij vond roken kennelijk gezellig, tenminste als er visite **was**. Dan stonden er ook sigaren. 'Dikke' en 'dunne'. Steek eens op, zei hij dan, doe niet zo ongezellig. Hij heeft nooit meer geweten, dat we daar vandaag heel anders over zijn gaan denken. **Om** eens iemand te citeren die heel wat meer in dit blad schrijft dan ik: we weten eigenlijk nog niet zo heel lang dat het zonde is.

Ik heb zelf **ook** gerookt. ik ben dat eigenlijk een beetje vergeten, geloof ik. Een mens vergeet wel eens vaker dingen **van** zichzelf, waarvan hij graag wil dat anderen die vergeten zijn. Maar mijn vrouw zegt, dat de asbak op zondagmorgen op de studeerkamer altijd **boordevol** lag. Dat **was** ik echt vergeten. Maar de herinnering is teruggekomen. Zo ging dat: een sigaret tussen de lippen, een boek in je handen, **typen** op je **typemachientje** met aldoo die vervelende hinderlijke rook die **maar** in je ogen kringelde **en** dan dus die sigaret maar even weg leggen, op de rand van de asbak, waar hij verder brandde, tot de branden-

de peuk soms op de tafel rolde, met alle gevolgen **vandien**. Beter **was** het dus sjekkieste te **draaien**. Die gingen uit op de rand van de asbak. Die asbak heb ik nog **lang** gehad. **Eén** van de **kinderen** heeft hem later gekregen. Onlangs is hij kapot gevallen. Symbolisch?

Later kwamen de Koreanen, Er waren **kerken** die een Koreaanse predikant-student adopteerden. We spraken elkaar op visites. En dan moesten er **soms** foto's gemaakt worden. Voor de familie van de Koreanen. Dat **was** altijd een heel **gedoe**. Dan moesten de asbakken van **tafel**. En de **kamer** moest rookvrij worden gemaakt. Dus eerst de deuren open en de tafels geïnspecteerd. **Dan** pas konden **we** poseren. Want het zou niet begrepen worden in Korea, als ze **zagen** dat **hun predikanten** in Nederland in een milieu met rook **en** asbakken verkeerden. En dus deden we dat **zó**. Ik begrijp het niet helemaal goed meer van onszelf. Dat begrijpt u wel, denk ik. Maar ik begrijp heel goed, dat de gewoontes van **zoveel** jaar geleden soms onbegrijpelijk zijn geworden.

Nog later **kwamen** we in Brazilië terecht. Daar rookten we ook nog. Daar snap ik helemaal niets meer van. Op het instituut dat **was** opgezet om zendelingen van allerlei kleur het Portugees bij te brengen werd niet gerookt. De **school** was gesticht en werd onderhouden door Amerikaanse presbyterianen en zuidelijke baptisten. Die roken niet. Het was zoveel als een **zonde**. Daar keken **we** toch wel wat vreemd tegenaan. Rare lui die presbyterianen. Er werden door de lui met een gereformeerde achtergrond grapjes over **gemaakt**. Je kon bijvoorbeeld, zeiden ze, een **groot** zendingswerk

opzetten in Brazilië voor rokers. Want die hadden geen plaats in de protestantse kerken in Brazilië. Het evangelie ging hun voorbij, leek het wel. Dat **was** toch wonderlijk. Er waren **nog gewaagdere** grapjes bij, waarvan de publikatie in deze kolommen de uitgeefster abonnees zou kunnen kosten, vrees ik. Soms hadden we oppas nodig. Eenmaal zat **a** een dochter **van een collega**-predikant bij ons thuis. Later hoorden we, dat **ze** aan haar ouders gevraagd had of we wel wedergeboren waren, omdat ze asbakken op onze tafels had zien **staan**. Tja, dat vonden we toch echt wel een bewijs van hun excessieve meningen op dit punt. Stel je voor, dat een sigaret je toegang tot de hemel zou blokkeren! Al te **dwaas** gedacht. Toen we in Curitiba onder jongelui begonnen te werken, nodigden we ze uit in **onze huizen**. Hele **groepen** zijn er geweest. Je zette een schaal koekjes **op** tafel. Presenteren was er niet bij. Dat deed je daar niet. Het staat er en je **mag** nemen, net zolang tot het op is. '**Nait nuigachtig**' heet dat **in** het Gronings. **Kern**-achtiger omschrijving bestaat er niet voor. Zo deden we dat ook met de sigaretten. Dat was nog nooit vertoond. Protestanten die met de Bijbel bezig waren en die je maar vrij lieten roken van hun sigaretten! En die er zelf zo nu en dan ook eens een opstaken. Ooit zei er eens iemand tegen mij in die tijd: dat kun je niet **maken**, dat zal alle echte christenen afstoten; jullie boodschap is echt wel goed, maar voor de meeste protestanten kan dat hier niet: roken en geloven. We vonden eigenlijk dat het wel kon. Zo waren we allemaal opgevoed. En net zo goed als we onze liturgische **gewoontes** invoerden, voerden we dit

in. Over **acculturisatie** gesproken. Intussen waaiden er berichten over uit het moederland, dat men bezig was hier en daar vergaderingen **rookvrij** te maken. D m keken we vreemd **van op**. Bij **terugkeer** na ruim tien jaren was het klimaat totaal veranderd. De **verhalen** van de **kerkeraadsvergaderingen** die in **rook** werden gehuld **waren** verleden tijd geworden. In tien jaar tijd zo ongeveer. De **rook** die al uit de rijen **kringelde** als het **kerkvolk** nog bezig was zich op de **laatste** maten van de organist **uit** het **kerkgebouw** te laten spelen, **kwam onder kritiek** te liggen. Het duurde een poosje, **maar al gauw** hoorde dat niet **meer**. Je deed het gewoon niet meer. De mensen keken je aan. Er **kwamen** stickers. Gebouwen werden **rookvrij**. Niet dat de kerk daarbij nu zo voorop gelopen heeft. Het was een trend in de maatschappij. Overheidsgebouwen **waren doorgaans** eerder rookvrij dan kerkgebouwen. Laten we ons **niet** op de borst **kloppen**. De 'wereld' heeft soms nog best een paar **goede dingen**. We weten intussen allemaal dat roken **slecht** is. Van **grote reclameborden** springen de **letters** naar ons toe: zeer schadelijk voor de gezondheid. De praat **dat opa** zijn leven lang een kettingroker is geweest en er 92 jaar bij geworden is, of dat de meeste varkens **aan kanker** sterven, zonder **ooit** gerookt te hebben, **kunnen** met goed fatsoen niet **meer** als serieuze tegenargumenten dienen. Intussen **roken** we **nog wel** door. De jongelui **ook**. Ik zie de **peuken** rondom de deur waar ze op **dinsdag-** en woensdagavond naar binnen **moeten met** de catechisaties. De vaders zeggen tegen hun **zonen** en dochters: begin er nou maar **niet** mee; **soms** kunnen ze er zelf **f** et meer mee ophouden. Men **zeft**, dat het roken eer toeneemt **dan** afneemt. En sommige broeders **kerkeraadsleden** **moeten** wel naar buiten in de pauze, **anders** houden ze het niet vol. Er **kwam** eens een spreker **op** een **gemeentevergadering**. Hij had meer dan **een** uur **moeten** rijden.

De koster had de **koffie** voor de **gast** al klaar in de keuken. Op de deur was een sticker geplakt die het **roken** verbood. De koster wenste zijn **werkruinte** schoon te houden voor zichzelf. Maar de spreker van ver stak **zijn** sigaretje op. Hij kwam **ook** van zo ver, nietwaar? Toen ik er wat van zei, vroeg hij **mij** of ik zelf **ook** gerookt had. Ja, zei ik. O, zei hij toen, dan is het wat anders, dan weet je waar je het over hebt en heb je recht **van** spreken. U moet de ethische implicaties van een dergelijke uitspraak **eens** doordenken. **Stel** je voor, **dat** je van **alle** slechte dingen eerst ervaring moet hebben gehad, voor je ze **mag** afraden of verbieden. ik krijg er al meer moeite **mee**, als ik de **stank** van rook moet opsnuiven. Soms is 't ook **echt niet** leuk meer. Gewoon vies. Maar eerlijk is eerlijk, met een variant op een al eerder geciteerde uitspraak: ik weet nog niet eens heel erg lang dat het vies is. Dat remt. En toch. Een niet **onvermaard** man in onze **kringen** heeft in zijn dissertatie eens de **stelling** geponeerd, dat Gereformeerde ambtsdragers in de **kerkeraadskamer vóór** en na de kerkdienst niet behoren te roken. **Het** is interessant te noteren **dat** het zijn laatste **stelling was**. En de laatste stelling is vaak **wat ludiek**. **Misschien** was die stelling **daarom** wel mis-plaatst. Want erg ludiek **kan** ik **hem** niet vinden. Of **toch** wel? Mogen **gereformeerde** ambtsdragers buiten de **kerkeraadskamer** wel roken? Zowel **vóór** als **na** de **kerkdienst**? En als je **geen** ambtsdrager bent, mag je bet dan misschien toch **ook** in de **kerkeraadskamer**, zowel **vóór** als **na**? Zal het nageslacht zich **er** misschien nog eens over verbazen dat een dergelijke stelling geplaatst kon **worden**, zonder misplaatst te zijn? En hoe is het nu? Zijn alle **kerkgebouwen** al echt rookvrij? En met rookvrij bedoel ik **ook** echt rookwij. Niet ergens in een halletje, of in een hoekje nog **wel** eens een trekkie aan het **sjeffie**. Zouden we ook **een** stap verder kunnen gaan?

Zouden we er misschien beleid van moeten maken dat de sfeer **rook-onvriendelijk** wordt? De bijna al vergeten Schippers heeft in zijn Gereformeerde Zede ai gesproken over de wisselwerking tussen milieu en zede. Met milieu bedoelde hij de sfeer waarin we leven. Als we nu eens zorgen, **dat** ons milieu **rook-onvriendelijk** is, **zodat** je je **moet** gaan excuseren **voor** je sigaretje, **dan is er** misschien al **iets** gewonnen **in** de strijd tegen de nicotine. **Kunnen** we het nog wel maken zendingen uit te sturen die roken? Wordt er bij her **beroepingswerk** **wel eens** gesproken over het roken? En bij de **talstelling**? Als predikanten, ouderlingen en **diakenen** binnenkomen met de welbekende **geur**, hoe is **dan** hun ingang? **Kortom**: wat doen we tegen **dat** roken?

rook
geb u

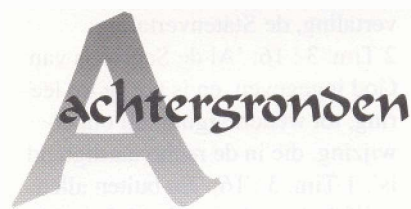
In het nummer van vorige week, 4 nov., is abusievelijk B, Luiten als auteur van 'Wandelen met God' (pag. 90) vermeld. Dit moest zijn: C.J. de Ruijter.

WAT GELOOFDE H. BAVINCK?

Bavinck en de Bijbel 3

J.M. Batteau

In H. Bavincks aantekeningen voor een brochure (die hij nooit liet publiceren) komen we gedachten tegen die hij had in het najaar van 1919, toen de 'zaak Netelenbos' gaande was.¹ Ds. Netelenbos, predikant van de Geref. kerk te Middelburg, had kritiek op de gangbare, gereformeerde leer over de inspiratie van de Schrift.

De ene kant

Bavinck stond sympathiek tegenover de naar de 'ethische' theologie tenderende Netelenbos. De oorspronkelijke grond van Netelenbos' schorsing, z'n afwijkende gevoelens over het gezag van de Schrift, was volgens Bavinck in 1919 'teniet gedaan door de latere verklaring van Ds. N. dat naar zijne overtuiging de H. Geest in het hart der geloovigen het obj. godd. (objectieve goddelijke, J.M.B.) gezag der Schrift niet schept, maar slechts doet erkennen'.²

In 1920, op de Generale Synode, zou Netelenbos toch weigeren het 'objectieve goddelijke' gezag van de Schrift te onderschrijven, met het gevolg dat zijn afzetting als predikant goedgekeurd werd, dit met Bavincks (pijnlijke?) instemming. Bavincks oorspronkelijke, hoopvolle inschatting van Netelenbos bleek uiteindelijk niet juist te zijn geweest.

De grote voorwaarde

Voor Bavinck in 1919 stond het vast dat als Netelenbos het 'objectieve goddelijke' gezag van de Bijbel zou erkennen, z'n verdere

ideeën tenminste bespreekbaar zouden zijn. 'Tekstcritiek' was mogelijk, want de tekst van de Bijbel die we hebben kan gecorrigeerd worden op basis van betere kopieën van de grondtekst. 'Historische critiek' was ook mogelijk, want de ontstaansgeschiedenis van de Schrift kan op een gelovige manier bestudeerd worden. (Bavinck geeft hier z'n eigen definitie van 'historische critiek' die afwijkt van die gebruikt door vrijzinnige theologen.) De Schrift zelf is onfeilbaar. Maar Schriftgebruik, Schriftuitlegging is een andere zaak. Hier relatieve vrijheid, omdat er geen onfeilbare uitlegging bestaat, belijdenis revisibel (herzienbaar, J.M.B.), en de kerk vatbaar voor dwaling is'.³

De andere kant

Aan de andere kant stond het voor Bavinck net zo vast dat er vormen van kritiek waren, die destructief en ontoelaatbaar waren. In een brief aan Netelenbos, geschreven voor de brochure-aantekeningen, waarschuwt Bavinck voor de gevolgen van 'moderne critiek'; 'de moderne critiek ontnemt ons wel degelijk den Christus en de

H. Schrift; indien ze waar ware, was het Christendom niet dat, wat Christus en de apostelen ons leeren'.⁴

Het bredere kader

Bavinck plaatste Netelenbos tegen de achtergronden van de grote culturele en sociale veranderingen van die tijd, waarvoor de 'Jong Gereformeerden' gevoelig waren. 'Het zou oppervlakkig zijn, te meenen, dat 't geval-Netelenbos geheel op zichzelf staat. Veeleer is er eene uiting in te zien van wat reeds lang in 't hart van velen is omgegaan... Hervorming gaat altijd van jongeren uit'.

Bavinck ziet de za&-Netelenbos als een symptoom van een groter probleem: de uitdaging van de moderne wereld. Alleen 'antithetisch' denken, tegen alles wat buiten de geref. kerken voorkomt, is star conservatisme. Een creatief, gelovig 'zoeken naar synthese' met een niet-christelijke cultuur is geboden. Dit is ook gevaarlijk. 'Gevaarlijk vooral thans. Denk aan antichristendom, aan Bijbelcritiek, 'vrijzinnigheid', aan socialisme, communisme, atheïsme, maler. (materialisme, J.M.B.)'.

Terugtrekken?

Maar om uit reactie je terug te trekken in 'separatisme' of 'piëtisme', vindt Bavinck alleen maar schijnbaar veilig. '...dat is ongeloof, geen vroomheid. Ongeloof aan Gods voorz. (voorzienigheid, J.M.B.) in deze eeuw'.⁶ Wat is vooral nodig? De 'vaste punten' van het christelijk geloof: 'Schrift en Christus, 2 Tim. 3 : 16, 1 Tim. 3 : 16'.⁷ Deze laatste twee teksten

1 Kor, 14 : 24

Schooldagtoespraak 1995

Het staat er dan toch maar! In de gemeente te **Korinthe** kwamen ongelovigen in de eredienst. Dat zal niet iedere gemeente onder ons overkomen. Maar goed, het gebeurt hier en daar. Maar **dan**. Dan moet het afgelopen zijn met de geheime, onverstaanbare **tongentaal**. Dan **moeten** alle gemeenteleden profeteren.

En op die **manier** wordt **de** buitenstaander **weerlegd**, ontmaskerd. Door allen nog wel. In een vraaggesprek wordt met de hoorder stevig doorgepraat. De verborgen feiten uit zijn hart **komen** aan het licht, nl. **z'n** houding, waarschijnlijk zelfs verzet tegen Christus. Het **gevolg** kan zijn dat hij zich gewonnen geeft, God aanbidt en belijdt, mogelijk zelfs dat overal rondbazuint, dat God hier, in het midden van de gemeente, in de wereld, aanwezig is.

Onvoorstelbaar? Onherkenbaar **ook** voor ons? Lijkt dit niet meer op **een** Pinkstergemeente zonder ambtsdragers? **Allen** profeteren, allen weerleggen, dat geldt toch alleen **voor** ambtsdragers, en dan nog vooral de predikanten?!

Maar toch staat dit 'allen' wel in de Bijbel. Het zijn alle gemeenteleden. Welke **boodschap** spreekt er dan uit **deze**, voor ons gevoel 'Pinkster-toestanden' i.v.m. het thema: Kerk en Wereld?

We hebben daarom drie vragen.

1. Wat is er aan de hand in **Korinthe**, evt. in het Nieuwe Testament, waarom we zo'n grote afstand ervaren tot **onze** tijd en gewoonten?
2. Wat is er dan veranderd in de kerk van de 20e eeuw in verhouding tot die van de eerste tijd? En
3. Wat staat ons dan te doen vandaag, om weer in lijn te komen met het kerk-zijn uit de eerste tijd?

1. Wat is er aan de hand in **Korinthe** en de kerk zo **abnormaal** in het Nieuwe Testament beschreven wordt?

1.1 Opgeroepen om kerk in de wereld te blijven

Het **waren** echt geen **super-christenen** in die eerste tijd, dat ze allemaal uit de losse pols de buitenstaanders te woord konden staan. De apostelen moesten ze juist **vaak** opwekken om dit metterdaad te doen (1 Petr. 3 : 15). Opdringerige tongentaal moest worden afgekapt om echt **kerk** te kunnen zijn in de wereld. Want haar erediensten waren kennelijk toegankelijk voor de omgeving. Met welke motieven die ook kwamen. Dan moet de **kerk** ook met alle hens aan **dek** en in alle geledingen gereed staan hen op passende wijze te benaderen. Om hen te confronteren met het hart van haar kerk-zijn: God **woont** hier in ons midden, temidden van de wereld.

1.2 Doorwerking van de Geest bij allen gevraagd

Paulus kan een bijdrage van allen verwachten, omdat ze kerk zijn **door** de **Geest** van Christus. Ze hoeven niet allemaal hetzelfde werk te doen, maar ze zijn er allen als gemeenschap direct en intensief bij **betrokken**. Ze zijn in de eredienst niet alleen uit op hun eigen **opbouw**. Ze gebruiken die ook om **minderen** te overtuigen van het christelijk geloof.

De kerk was immers ontstaan **door** de kracht van de **Geest**. De apostelen waren geen volleurde theologen geworden, de **kerkleden** geen eminente sprekers. Door dit optreden ontstond een nieuwe identiteit: de

Aan de Broederweg

kerk van Christus. Tegen het Joodse verzet in, ondanks de Romeinse verdrukking.

1.3 Vrijmoedigheid als gave en opdracht

Het woord 'vrijmoedigheid' valt daarbij op. Het wordt bijv. gezegd van de apostelen als ze voor de **meeste** spreken (Hand. 2 : 29) of voor het **Sanhedrin** (4 : 13) of Paulus voor de Joden (28 : 28). Die vrijmoedigheid is niet iets wat ze van zichzelf hebben. Nee, ze **bidden** er om. In tijden van grote spanning (Hand. 4 : 29, 31) tegen de dreiging van het Sanhedrin, of, in Ef. 4 : 19, als voorbede voor Paulus die zich voor de keizer moet **verantwoorden**.

Bij vrijmoedigheid is er dus kennelijk altijd sprake van een 'tegenover', een forum, **een** publiek. Het christelijk geloof is geen **mysterieuze** godsdienst, die veilig binnen de muren van de **kerk** blijft. Bovendien spreekt vrijmoedigheid **van** een innerlijke, persoonlijke overtuiging dat je hele leven aan Christus hangt. En dat je in **vertrouwen** op zijn Geest ook zonder berekening het gesprek met 'derden' aangaat. Tegelijk **heeft** vrijmoedigheid iets van volmacht. De tegenstanders kunnen het niet volhouden tegen het wonderlijk krachtige getuigenis van die 'domme' discipelen (Hand. 4 : 13). En tekenen en wonderen vallen niet te ontkennen.

De kerk van Pinksteren mag dus in alle vrijmoedigheid optreden. Dat is geen oproep om nieuwe openbaringen te verwachten. Maar wel om in de kracht van de Geest openlijk en publiek, tegenover het forum **desnoods** een vijandige omgeving, het getuigenis van Christus te laten horen.

1.4 Kerk zijn, juist **aan** het front. Dat front **voor** de **kerk** lag in die dagen vlakbij. Het was **onvermijdelijk** om in je dagelijks leven als christen voor je **geloof** uit te komen. Als slaven **t.o.v.** je meester, als vakman tussen de **gilde-genoten**. Je **kón** vanwege je omgeving niet anders dan vanuit je hele geloof **opereren**, wilde je de identiteit **en** geloofwaardigheid van de kerk en je eigen christen-zijn tenminste niet te grabbel gooien. Je was christen en het front of je **was** geen christen **meer**.

Dat maakt niet iedereen tot een scherpzinnig **debator**, maar geeft wel het inzicht om kritiek te onderkennen, weerstanden te doorgronden, verzet te **ontmaskeren**. Gewoon, omdat je het evangelie in je hart **droeg**. Er **was** geen **enkele rugdekking**, **om zo te zeggen**, **voor de christenen in Korinthe**. Daarom moesten **ook** alle kerkleden participeren in de belijdenis van het kerk-zijn. Zo **alleen** kon de kerk kerk in de wereld zijn. Alleen door de Geest krijgt ze vrijmoedigheid, standvastigheid, inzicht en geestelijk oordeel. Zo overwint ze de wereld door haar geloof.

2. Wui is er veranderd in de 20e eeuw, dat we ons zo ver van Korinthe verwijderd voelen?

In de tussentijd is er heel wat veranderd in de wereld. **Na een harde strijd om** haar bestaan, kreeg de kerk sinds keizer **Constantijn** alle ruimte. Daarmee **heeft de kerk** onverwachte kansen gekregen in heel Europa.

2.1 De toenemende ongeloofwaardigheid van de kerk als staatskerk

Maar het had **ook** nadelen. De kerk verspeelde haar geloofwaardigheid door staatskerk te worden. Christen-zijn werd **gemakkelijk**. De kerk werd een erkend fenomeen in de Europese wereld. Het enige **forum waartegen de kerk** zich nog opmaakte was de Islam. Maar deze

vorm van 'weerleggen' stond haaks op wat 1 Kor. 14 vraagt. De identiteit van de **kerk was** te grabbel gegooid.

2.2 De doorbraak van de Reformatie tegengehouden door interkerkelijke strijd

De Reformatie was een heilzame schok voor het kerk-zijn in Europa. De **kerk** herkreeg haar identiteit, het principe van de staatskerk was **doorbroken**. Maar in de **praktijk** werkte het lang niet overal door. De **strijd tussen** protestanten **rooms-katholiek** bleef een strijd **op** christelijk terrein. Buitenstaanders waren er niet, of alleen ver weg op de **zendingsvelden**. Ook de hete **strijd** voor de bewaring van de gereformeerde kerk speelt zich in feite op christelijk erf af. Het **forum** bleef vooral de '**valse kerk**', waartegen je je kon wapenen met de ware **leer**. De bedreiging kwam **van de** afval op christelijk terrein. Tegenover buitenstaanders hoefden we ons niet te **verantwoorden**. Ons Europees en Nederlands kerk-zijn is gestempeld door een gerechtvaardigde strijd tegen andere kerken. Met de wapens van de ware leer en de parate **kennis** van die leer, konden we overleven temidden van andere kerken. **Omdat** de buitenstaanders ons met rust lieten, werden we **niet** uitgedaagd om met **ons** 'allen' hen te **woord** te staan.

2.3 De ingegraven kerk in een 'verlicht' tijdperk?

Nu de principes van de Verlichting en de **autonome** mens op **alle** fronten sinds **m.n.** de 2e Wereldoorlog doorbreken, is er **een einde** gekomen aan de vanzelfsprekendheid van de **kerk**. Aanhangers **van andere** religies eisen hun rechten op. De 'buitenstaanders' worden het nieuwe forum dat de kerk ter verantwoording **roept**. De verdediging van de kerk met de **rugdekking** van de christelijke **traditie** en de **bescherming** van de overheid heeft afgedaan. Ongevraagd plaatst de Heer **de kerk** in Europa in hetzelfde **vaarwater** als in de eerste eeuwen.

Het zijn trouwens vaak dezelfde omstandigheden waarmee de kerken **buiten** Europa en Amerika het al jarenlang moeten doen. In die situatie moeten wij de balans opmaken.

3. Wui moeten we doen om weer in lijn te komen met de kerk van de eerste eeuwen?

De **kerk** wordt na 20 eeuwen christendom opgeroepen om nu uit haar veilige bastion te **komen**, of desnoods uit haar angstige schulp te kruipen. **Terwille van** haar belijdenis van het **unieke** heil in Christus. En dat alleen in de kracht **van de** Geest. We krijgen te maken met een andere **strategie**, een harde **ontwenningskuur**, **om zo te zeggen**. Het vraagt een uitwerking in de houding van de kerkleden. Je kunt voor je christen-zijn niet langer een **beroep doen** op 'de' leer, al is die **nog zo** waar. Er is geen ruimte **meer voor** 'gewoonte of navolging', om zo te zeggen. We zullen ons uit de interkerkelijke strijd moeten **losmaken** om aan de hoord e helder te **maken** dat God inderdaad in ons midden woont.

3.1 Oefening in vrijmoedigheid
Het is dan allereerst zaak **onze** persoonlijke vrijmoedigheid terug te krijgen. Want in de loop van de tijd zijn we die kwijtgeraakt. We waren getraind om duidelijk te **maken** waarom we **déze** kerkkeuze deden, maar dat vooral tegenover mensen uit **andere** kerken. We wisten onze weg in de kerkgeschiedenis, **kerkrecht**-kwesities en dogmatische geschillen als geen ander. Maar hoe we intussen **zélf persoonlijk** voor God **stonden**, dat **kregen** veel mensen **niet** te zien. Of we **gingen** er vanuit dat anderen dat wel begrepen uit onze **kerkgang**, **ons** gezang (als we al zongen) en **bijbellezen**. We **beseffen** dat die vrijmoedigheid niet uit de lucht komt vallen. We hebben respect voor vooraanstaande broeders, bijv. in de Tweede Kamer, die duidelijk niet zonder

kunnen. En we doen **voorbede** voor hen. Maar wanneer heeft u voor het laatst om vrijmoedigheid gebeden als voorbereiding voor **een** harde confrontatie met iemand die van geen kerk wil weten?! We gaan **trouw** naar de kerk, luisteren **naar** tientallen preken, maar hoe vaardig **zijn we** in het doorgeven **van** de inhoud ervan?

Kunt u bijv. in enkele minuten aan uw kind, uw **echtgeno(o)t(e)** uitleggen **waarom** U alleen van God en Christus door het leven wilt? En dan niet gaan bladeren in de **Bijbel** naar **een treffende** tekst, maar zo, **regelrecht** uit het hart? **Als** u hierop 'ja' zegt, bent u toe aan de volgende ronde. Vertel het **dan** eens, na afbop van deze vergadering uiteraard, aan de **buurman of** -vrouw, -jongen, -meisje, die hier in de kerk naast je zit of **staat**. Ik garandeer u dat ons dat nog niet **mee** zal vallen. Misschien glimlacht u erom, niks **voor** u dat subjectief **gedoe**. Maar het gaat **mij** serieus om de persoonlijk, innerlijk **doorleefde** overtuiging van het geloof in Christus. **Zó** sprak Petrus voor de menigte op de Pinksterdag, in die lijn ging hij verder toen hij **voor** het Sanhedrin **ge**daagd werd. Met z'n hele persoon **híng hij persoonlijk** aan de waarheid van de opstanding van **Christus**. Dat gaf hem **overtuigingskracht**. Net als bij Paulus, net **als** bij de Korinthiërs. Als we bang zijn om binnen de kerk persoonlijk over ons geloof te **spreken**, zullen **we** – met alle **kennis** die we in de kerk opsteken – inderdaad achterblijven bij de opdracht van het 'door allen weerlegd'. Maar excuses zijn dan niet meer op z'n plaats. De Here plaatst ons na lange **rusttijd** opnieuw aan het front in een wereld van **ongeloof**. Laten we niet **met** een bocht om die werkelijkheid heenlopen, of teleurgesteld raken als er ontweningsverschijnselen **optreden**.

Want dat zal zeker **gebeuren**. Je **zult** meer dan ooit met je eigen zwakte worden geconfronteerd. **Waarom kun** je kennelijk je geloof niet **triefzeker** verwoorden en be-

grijpt die ander je steeds niet! De verwarring is heilzaam. Want het zet **ook** ons voor de vraag naar de zin van de kerk. Is het 'weerleggen', 'doorgronden', 'overtuigen van zonde' wel echt haalbaar voor **allen**, voor mij?

Als je **nooit oefent** aan het front, zul je altijd voor deze **drempelvragen** blijven hangen en de **vrijmoedigheid** nooit vinden. Maar wie in vertrouwen op **Christus** deze weg op **gaat**, zal merken dat hij er beter van wordt. Juist als je je tekort voelt schieten in je antwoorden aan de 'hoorders' ga je met **des te meer** motivatie terug naar de **kerk**, de preken, de catechisatie, het **intern** overleg, de kerkelijke organisatie. Niet alleen meer voor de intern kerkelijke opbouw, maar nu om die te gebruiken en om te **zetten** als evenzovele middelen ten behoeve van de aanspraak en confrontatie met 'buiten'.

3.2 De toerusting tot vrijmoedigheid

Vanuit die houding mag je dan vervolgens **ook** de toerusting tot vrijmoedigheid in de **kerk** verwachten. Dat is de lijn die we **op** de Generale Synode van Kampen 1975 hebben **afgesproken**. Kerkeraden mllen gemeenteleden toerusten, instrueren en begeleiden. Er is in die 20 jaar veel **cursusmateriaal** uitgegeven via de landelijke organisatie, waar we blij **mee** kunnen zijn. Maar mogen we **ook** vragen wat het plaatselijk kerkewerk bijdroeg aan de concrete **toerusting**? Bleef het niet vaak bij de voorbede voor het werk?

Waarom moeten we nog zo vaak **horen** dat we zo weinig weten? En dat terwijl we jaar in jaar **uit** naar Catechismus-preken luisteren! **Waarom** kunnen we die **voorsprong** boven vele christenen niet omzetten in een actieve vrijmoedigheid? Verwachten we wel hulp van de preken? En zijn de preken er ook **op** gericht niet alleen **op** te roepen tot activiteit, maar ook om **aanwijzingen** te geven **hoe** dat moet **gebeuren**?

De huidige situatie vraagt om handvatten in de preek **waarmee** we gericht ook **werk** kunnen maken van de weerlegging. Dat **kan een** zekere consumptieve houaing in het luisteren naar **preken** doorbreken. We gaan luisteren **met het oog** op de 'hoorders', hoe worden problemen hier vanuit de Schrift aangepakt en met **weke** gerichte **antwoorden** kan ik verder komen? **Kijk**, zulke luisteraars mogen verwachten dat de prediker ingaat op **deze** houding. Dat hij concreet ook aanwijzingen **geeft**, **impliciet**, maar liever ook expliciet, **hoe** dit gedeelte van de Schrift, de leer, de belijdenis etc., kan worden toegepast in het contact met buitenstaanders. Niet om hen af te schrijven, maar om de weg van het evangelie te wijzen. Ik denk bijv. aan de uitleg van de **Roomse Mis**. De bestrijding ervan mag ons geen triomfantelijk gevoel **van eigen gelijk** geven, maar moet laten voelen hoe we hen met het evangelie **kunnen** overtuigen. In die sfeer moet ook **buiten** de kerkdienst gewerkt **kunnen** worden.

Laten de kinderen het op catechisatie **als** verwerking maar met elkaar oefenen hoe je je in zo'n gesprek opstelt. En niet alleen de kinderen, trouwens. Want door deze concrete toerusting tot vrijmoedigheid worden ook de ouderen bevestigd in het persoonlijk beleiden geloof. Op zo'n manier komt er in de preken **ook** een gerichte aandacht voor 'buiten'. **Dan** wordt de hele gemeente klaargemaakt voor dit contact. Dan komen **levensheiliging** en **geloofsverdieping** niet als losse artikelen **aan** de orde, maar staan ze in het kader van een totale toerusting voor kerk-zijn **in** de wereld. Dan zal blijken dat er genoeg geleding is. De **taak voor** het 'door allen weerlegd' wordt dan **gedragen** door de hele **gemeente**. Dat bepaalt de **kerk** voor aparte programma's náást het kerkelijk leven. Dan komt er ruimte voor overleg, meeleven, gerichte voorbede, herverdeling van taken en evt. ook van verdiepende cursussen op gerichte pro-

blemen voor specifiek aangewezen leden.

3.3 Praktijk en vrijmoedigheid

Wanneer in preek en catechisatie de toerusting tot vrijmoedig optreden stelselmatig aan de orde komt, moet ook uitwerking in de kerk op tafel komen. Met de bedoeling dat de hele kerkgemeenschap daar dan ook weer haar voordeel bij behaalt. Het 'door allen weerlegd' betekent bovenal immers dat de gehele gemeente erbij betrokken raakt. Ik noem kort de volgende aspecten:

- Regelmatige rapportage aan de kerkeraad over de voortgang op het punt van vrijmoedigheid naar buiten toe.
- Toezicht en inzicht in de aard van de vorderingen, tegenslagen en belemmeringen. Specifieke aandacht en instructie hiervoor, inzet van ervaren broeders of zusters.
- Behandeling in preek en catechisatie van de vragen van 'buiten'. o.a. door verantwoording van tekstkeuze en actuele bespreking van de belijdenissen.
- De preken, het catechetisch onderwijs, het huisbezoek, maar ook het verenigingswerk krijgen een missionaire dimensie, die over het dode punt van veel discussies kan uitvullen.
- De actieve en effectieve deelname aan de oproep om doorzichtig en relevant kerk te zijn, zal bij de gelovigen het persoonlijk geloof vernieuwen, bevestigen en verrijken. De vreugde én de ernst van het evangelie wordt concreet ervaren en beleeden. Je wordt er meer kerk van.

3.4 Gebed om vrijmoedigheid

Dit 'weerleggen door allen' is ondanks alles wat gezegd is, niet iets wat we in onze vingers hebben. We mogen er het kerkelijk leven op instellen, we kunnen instrueren en oefenen, maar 'vrijmoedigheid' blijft vooral een zaak van gebed. Juist in spannende tijden weken de discipelen geen moment van het getuigenis. Maar tegelijkertijd beseften ze

dat ze door het oog van de naald gingen. De dreiging is immens en serieus.

Daarom wierpen ze zich met alle kracht op het gebed. Niet om verlost te worden van de dreiging en spanning, maar om vol te houden met de vrijmoedigheid van de Pinksterdag.

De Geest van Pinksteren is nog steeds uitgestort over alle gelovigen. Daarom mogen we nog steeds in diezelfde lijn een beroep op Hem doen. Om ons de broodnodige vrijmoedigheid te geven. Zo alleen kan het 'door allen weerlegd' gerealiseerd worden. En dan zullen de 'hoorders' zien en erkennen dat God in ons midden is. In een kerk die ook in hún wereld staat.

W.L. de Graaff

Nieuw uitgekomen

God en mens onderweg, hoofdmomenten uit de theologische geschiedsbeschouwing van Klaas Schilder, door dr. P. Veldhuizen, predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Leerdam. In 1995 promoveerde hij op deze studie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Het boek is uitgegeven door Uitgeverij J.J. Groen en Zoon te Leiden, f 49,95 (399 blz.).

K. Schilder oecumenicus is een publikatie van dr. J.J.C. Dee over de visie van K. Schilder over de kerk rondom de publikatie 'Ons aller moeder'. Uitgegeven door Oosterbaan & Le Cointre te Goes, f 42,50 (288 blz.).

The Liberation: Causes and consequences, The struggle in the Reformed Churches in The Netherlands in the 1940's, onder redactie van Cornelis van Dam, hoogleraar aan het Theological College of the Canadian Reformed Churches te Hamilton. Het bevat toespraken van

J. Faber, J. de Jong en N.H. Gootjes, gehouden in oktober 1994 ter herdenking van de Vrijmaking. Het boek kan besteld worden bij uitgeverij Premier Publishing, One Beghin Avenue, Winnipeg, Manitoba, Canada R2J 3X5, \$ 7,75 (167 blz.).

Liefde voor Gods Kerk, onder redactie van dr. H.J. Selderhuis (Chr. Geref. pred. te Zwolle) en ds. J. Westering (Chr. Geref. pred. te Bunschoten-Spakenburg). Het boek wil een duidelijke, praktische en positieve visie geven op het belang van de kerk voor het geloofsleven. Uitgegeven door Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, f 19,95 (138 blz.).

Angsten en fobieën, een christelijke handreiking, door drs. P.J. Verhagen en drs. T.E. de Bruin-Molenaar, respectievelijk als psychiater en psychologe werkzaam bij GLIAGG 'De Poort' te Schiedam. Uitgegeven door Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, f 24,95 (172 blz.).

Homofielen in de gemeente, een pleidooi voor meeleven, van de hand van drs. R. ter Beek (pred. van de Geref. Kerk (vrijg.) te Capelle aan den IJssel). Het is een uitgave van Koinotès en is te bestellen p/a J.D.W. Velkamp, Fioringras 33, 3068 PD Rotterdam, f 6,50 (32 blz.).

Tussen woning en woestijn, milieuzorg als aspect van christelijke cultuur, door H.W. de Knijff, hoogleraar Dogmatiek aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Uitgegeven door Uitgeverij Kok Kampen, f 34,90 (232 blz.).

Wereld vol verschil, ontwikkelings-samenwerking en -beleid. Het is deel 1 uit de GPC-maatschappijleerreeks, bestemd voor VBO/MAVO. Uitgegeven door Drukkerij/Uitgeverij Bredewold Wezep, f 14,50 (128 blz.).

Op enkele uitgaven komen we nog terug.

NOBELCOMITÉ ERKENT OZONGAT

L. Hordijk

Samenleving

Het ozongat

In dit geval was een Nobelprijs niet nodig geweest om tot actie over te gaan, omdat de politiek al enige jaren geleden internationale afspraken heeft gemaakt om dit milieuprobleem te lijf te gaan. De belangrijkste veroorzakers van het ozongat (& zgn. CFK's) mogen niet meer geproduceerd en gebruikt worden. De afspraken zijn eerst op groot verzet van de producenten gestoten. Zij zagen een deel van hun markt verloren gaan. De bewijzen die door onderzoekers als Crutzen en zijn mede-prijswinnaars werden aangevoerd waren op den duur echter niet meer te ontkrachten. Zoals bij zoveel milieuproblemen het geval is, zijn de gevolgen niet op korten termijn te zien. De ozonlaag ligt op 30 km hoogte en niemand merkt er nu iets van dat er een gat in zit. Toch kunnen de gevolgen aanzienlijk zijn, vooral in zuidelijke streken waar het gat nu het grootst is. Een verhoogde kans op huid- en oogkanker is het gevolg van het feit & de bescherming die de ozonlaag ons biedt minder wordt doordat de laag dunner wordt. Tot nu toe is het gat vooral gemeten op het zuidelijk halfrond rond de Zuidpool. Dit komt omdat de temperatuur daar lager is dan aan de Noordpool. Recente metingen wijzen uit dat ook aan de Noordpool en daar om heen de ozonlaag dunner wordt. Dit komt omdat er nog steeds CFK's in de atmosfeer worden gebracht en omdat deze stoffen zeer langzaam afgebroken worden. Het heeft lang geduurd voordat het ozongat is ontdekt, het zal ook geruime tijd duren voordat de laag weer dikker wordt.

Enige weken geleden werden de Nobelprijzen voor 1995 bekend gemaakt. Zeven Amerikanen, een Duitser en een Nederlander ontvingen deze prestigieuze prijs voor hun wetenschappelijk werk. De prijs voor was zeer opmerkelijk: ging naar de ontdekkers van het gat in de ozonlaag. De Nederlander Crutzen en zijn Amerikaanse collega's Molina en Rowland hebben in de jaren 80 aangetoond hoe het gat chemisch verklaard kan worden. Als gevolg daarvan zijn inmiddels wereldwijde afspraken gemaakt om de chemische stoffen waar het om gaat niet meer te produceren en te gebruiken. Door deze keuze heeft het Nobelcomité een belangrijke bijdrage geleverd aan de strijd tegen de milieuvervuiling. Als het ozongat al ter discussie stond, dan is degenen die het probleem ontkennen nu de mond gesnoerd.

Toegepast onderzoek

Het was de dertiende keer dat een Nederlander een Nobelprijs ontving. De vorige maal was dat de in Genève werkende Simon van der Meer voor natuurkunde. De keer daarvoor was het de bekende Jan Tinbergen die samen met de Noor Ragnar Frisch de eerste Nobelprijs voor economie kreeg. De Nederlander die ditmaal een prijs ontving was Paul Crutzen die directeur is van het Max Planck Instituut in Mainz (Duitsland). Maar het feit dat een Nederlander een prijs kreeg, is niet de enige aangename verrassing van het Nobelcomité in 1995. Een grotere verrassing is dat

werd gekozen voor de beloning van werk dat dom veel chemici als toegepast onderzoek wordt gekenmerkt. En toegepast werk wordt zelden of nooit met een zo belangrijke prijs bekroond; fundamenteel onderzoek komt eerder in aanmerking. Crutzen en zijn collega's Molina en Rowland, met wie hij de prijs ontving, hebben aangetoond dat het gat in de ozonlaag chemisch te verklaren valt. Als gevolg van die chemische uitleg zijn er belangrijke in gemaakt om gebruik en productie van bepaalde chemische verbindingen aanzienlijk te beperken. Over enige jaren zal het niveau worden bereikt.

Dit **kenmerk** van het **ozongat** komen **we ook** bij ander milieuproblemen tegen: het probleem wordt langzaam opgebouwd, en het **duurt** lang om het tij te keren. En als het **dan wordt aangetoond dan proberen** belanghebbenden de problemen te bagatelliseren met een beroep op de vele onzekerheden die er **nog** zouden zijn. We hebben dat de laatste **weken** ook weer kunnen zien aan de protesten van boeren. Maar **ook** de **oplossing van** andere milieuproblemen heeft **lang** op zich laten wachten omdat de **veroorzaakers** de problemen ontkenden met een beroep op de wetenschap. Een paar voorbeelden.

De zure regen

Zure regen is al voor 1970 ontdekt, maar het heeft tot 1985 geduurd voordat de eerste internationale afspraken **om** er iets aan te **doen** gemaakt werden. De effecten zijn het eerst ontdekt in de Scandinavische landen waar in een **aantal** meren de **visstand** tot nul was terug gelopen. Zo op het oog **zagen** die meren er goed uit: helder water **zonder** dat er vuil te zien **was**. Maar dat was slechts schijn: er **groeide** niets meer in. Op de VN conferentie over het milieu die in 1972 in Stockholm werd gehouden, slaagden de Scandinavischelanden er in om de zure regen op de agenda van de **politiek** te krijgen. **Een** belangrijke reden hiervoor was weer het sluipend karakter dat vermoed **werd**. De verzuurde regen viel **ook** op de **bodem** en kon daar **natuurlijk** niet **snel meer** uit lopen. Men **vermoedde** dat de **verzuring** van de bodem veel grotere en moeilijker te bestrijden effecten zou opleveren en daarom **was actie** geboden. Dat heeft dus nog tot 1985 **geduurd**. Naast **een** aantal Oosteuropese landen die financiële bezwaren hadden tegen een afspraak die geld kostte, **waren** het eerst Engeland en Duitsland **waar** groot verzet **ontstond**. Duitsland draaide om als een blad **aan** een boom toen **bleek** dat de bossen **ook** te **lijden** hadden

onder de luchtvervuiling. Engeland heeft zijn verzet tot 1994 volgehouden. Als argument **w e d** gebruikt dat **er** nog geen voldoende wetenschappelijk **bewijs** was. Na jaren van afhouden en **extra** schade **aan** het milieu ging Engeland overstag. De wetenschappelijke **kennis** over de effecten van de verzuring was in die **tien** jaar niet veel groter geworden, van een Nobelprijs was al helemaal geen sprake. Het was louter de portemonnee die het gedrag stuurde.

De mest

Een ander **voorbeeld** vormen de boeren die te **hoop liepen** tegen plannen van de regering **om** de **mestproblemen** in **ons** land te verminderen. Naast economische argumenten voeren de boeren en hun organisaties **aan** dat het **allemaal** wel **meevalt** met de negatieve gevolgen van de mestoverschotten. Er zou nog geen spijkerhard bewijs zijn dat mest problemen **veroorzaakt**. Nu is het zo dat al **vanaf** de jaren 70 door wetenschappelijke onderzoekers is gewaarschuwd **voor** de al maar groeiende mesthoop als gevolg van steeds meer varkens, koeien en kippen. Die rapporten **verdwonen** lange tijd in **een** ambtelijke **bureaula**. De ambtelijke top van ons **landbouwministerie** had er **geen** boodschap aan. Het nemen van maatregelen zou de boerenstand maar tegen de **haren** in strijken. Langzamerhand is **ook** op het ministerie het licht doorgebroken. De huidige minister en zijn voorganger komen nu met wetgeving. En inderdaad zal een strakkere wetgeving niet zonder economische offers gaan. **Zoals zo vaak** het geval is, is de rekening hoger **geworden** naarmate langer met maatregelen is gewacht. Ook hier weer een probleem dat zich langzaam opbouwt doordat de stoffen zich in de **bodem** ophopen. Pas **als** er **een** verzadiging **optreedt**, **komen** de gevolgen naar aan het daglicht. De waterleidingbedrijven hebben nu problemen om hun pro-

dukt af te leveren op een manier die aan eisen van kwaliteit voldoet. **Daarom** moeten ze extra **gaan** zuiveren, wat leidt tot een hogere prijs voor drinkwater. De lasten worden zo gedragen door de **consumenten** en niet door degenen die het probleem hebben veroorzaakt.

Klimaatverandering

Als laatste voorbeeld vraag ik nog **even** aandacht voor de verandering van het klimaat die **ons mogelijk te wachten staat**. Ook hier zien we weer hetzelfde patroon: **grote** weerstand bij **degenen** die hun **gedrag** moeten aanpassen. En een beroep op de wetenschappelijke onzekerheden die er nog steeds bestaan. Wachten tot de laatste berekeningen zijn uitgevoerd, lijkt het **parool** van de tegenstanders van een **stringenter** beleid op dit gebied. **Ook** de mogelijke **verandering** van het klimaat draagt de **kenmerken** van de eerder genoemde milieuproblemen: het gaat langzaam, het **duurt** lang voordat we het zien en het kost geld om het op te lossen. Maar **ook**: het **duurt** lang voordat **we** er van af **zijn**.

Ook de consument

Niet **alleen** bedrijven en boeren verzetten zich **tegen** een beleid dat leidt tot het betalen van de schade die deze producenten het milieu toebrengen. Ook de consumenten, en dus de **meeste** lezers van dit artikel, vragen zich **vaak af** waarom ze voor een schoon milieu moeten betalen. Ik hoop met de **bovenstaande** voorbeelden te hebben aangetoond **dat** het noodzakelijk is, **en** dat u **voor** het gebruik **van** schaarse middelen als schone lucht en schoon water net zo goed moet betalen als voor uw dagelijks brood, uw auto en uw fiets.

WAT DOEN WE MET DE BATAVEN VAN 1795...?

H. Veldman

boekbespreking

Het is tot nu toe maar een kale be-doening met de 'viering' van de Bataafse revolutie. Ik ben nog geen enkele krant tegengekomen die me een fatsoenlijk verhaal over 1795 heeft verteld. Ik zie geen etalages vol liggen met boeken over de aristocratische en/of democratische vernieuwingen die ons land zou gekregen hebben door de nieuwe machthebbers van 1795. En ik zal maar zwijgen over al die niet-gehouden grootse herdenkingsbijeenkomsten in de hoofdsteden der gewesten. Maar ook dichterbij, er is zelfs geen vrijheidsboompje geplant – en opgetuigd – in de tuin voor ons gemeentehuis...! Zijn de Bataven-van-toenongewenst?

Hoe zit dat?

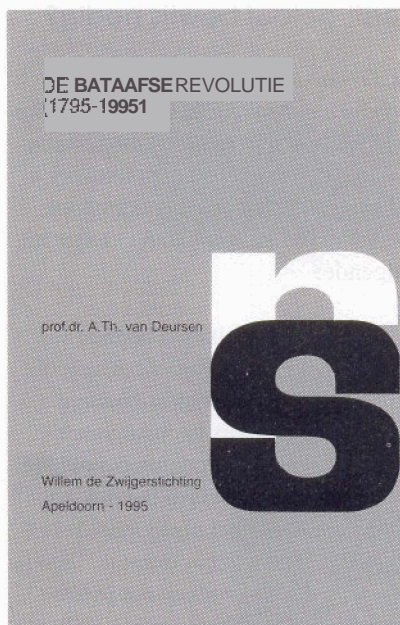
Is het níf dan niet de moeite waard om een revolutie te herdenken die 'het aangezicht van onze natie' heeft veranderd? Die eerdere, die van de Fransen in '89, kreeg de nodig geachte aandacht. Maar het lijkt nu toch nergens naar!

Het enige, ja echt, het enige dat hierover nog maar net een paar dagen op mijn bureau ligt, is een geschriftje dat de naam van boek niet eens zal krijgen. Maar dat me wel even helemaal uit de droom haalde! In al zijn beperktheid laat juist dát boekje zien wat de betekenis is geweest van die Bataafse revolutie in 1795 en volgende jaren.

Waarover gaat het?

Het betreft een kort verhaal van prof. dr. A.Th. van Deursen – historicus aan de W in Amsterdam – over de veranderingen die ons land twee eeuwen geleden heeft doorge-maakt. Kort verhaal, nauwelijks 50 bladzijden.

Kort verhaal: want u zult er geen uiteenzetting in aantreffen over de

militaire bezetting van de Zeven Provinciën door generaal Pichegru en zijn manschappen. Ook geen alomvattende beschrijving van de economische en financiële zwakten van de oude Republiek.

Het is een sober verhaal over de 'niet-glorietijd' van ons land.

Maar tegelijk een boeiend verhaal over de belangrijke trends die het wezen van onze politieke en maatschappelijke orde zouden gaan bepalen.

Het is ook een eerlijk verhaal over die slappe Willem V die als laatste stadhouder zijn in alle opzichten failliete nalatenschap niet eens overdroeg aan de patriotten, maar een goed heenkomen zocht in Engeland.

Uiteindelijk een nuchter verhaal over hoe partijschappen – zich bedienend van de onvervreembare rechten van de mens – zich mani-

festeerden in de strijd om de toekomst, waar evenwel de Franse machthebbers een stevige vinger in de pap bleken te hebben. Alleen al de ontwikkelingen omtrent de verschillende grondwetten uit de jaren na '95 maken duidelijk dat een vaste Bataafs-revolutionaire koers ontbrak. Het is misschien typisch dat Van Deursen zijn betoog over de verwikkelingen rondom de op te stellen constituties niet echt afmaakt, maar toch is het niet storend. Hij haalt er de dominant geworden trends uit die vanaf 1795/98 het klimaat in ons land hebben bepaald, bijv. in de vraag naar de kwaliteit en de richting van het onderwijs, naar de positie van de kerkgenootschappen enz. Van Deursen beoordeelt ook, maar dan met mate. Daardoor is het dus niet een verhaal in de trant van 'met het beschuldigende vingertje wijzen naar de boosdoeners van 'de' Verlichting', maar met gevoel voor nuance laat hij ons de essentie proeven van de nieuwe tijd-geest die met Thorbecke in 1848 het constitutionele bestel voor lange tijd vastlegde.

De Willem de Zwijgerstichting

Het hier besproken boekje is er een dat wordt uitgegeven door een onder gereformeerden waarschijnlijk niet zo bekende stichting. Dat kan niet door haar leeftijd komen. Eerder door haar bescheidenheid. De Willem de Zwijgerstichting bestaat al meer dan een halve eeuw – in 1939 opgericht na de bevrijding op volle toeren gaan werken. Het is de bedoeling van deze reformato-risch gezinde stichting, dat ze "de beginselen van de Hervorming" wil versterken, zoals die mee 'onder

leiding van Oranje zijn stempel ontvingen'. Om dat doel te dienen geeft de stichting ieder jaar een paar brochures uit. Handige boekjes. Bondige informatie. Door deskundigen geschreven. Mag ik er een paar noemen die me bijzonder aanspreken? Het boekje van prof. dr. J.W. Maris over Andrew Murray, een Schots-Zuidafrikaanse opwekkingstheoloog (1995) w dat van prof. dr. W.H. Velema Geding om God. Een reactie op de rede van dr. H.S. Versnel (1993). Niet duur – wat is nu f 12,50 jaardonatie voor (minimaal!) twee boekjes? Prima voor elkaar dus. Maar toch... Meer belangstelling zou de stichting – volgens eigen zeggen – wel kunnen gebruiken! Maar hoe word je meer bekend? Alleen door mond-tot-mondreclame van de donateurs?

Uw recensent – al jaren bij de stichting genoteerd – heeft nog een paar aandachtspunten om een wat grotere groep donateurs te krijgen.

1. Maak de brochures qua lay-out iets aantrekkelijker. Nu is het (meestal) puur tekst. Waarom niet een klein aantal illustraties? Verzin ook eens een andere omslag. En maak duidelijk wat de letters 'rs' daar betekenen – 'reformatische stemmen' misschien?
2. Laat de (chr.) boekhandelaren eerst eens meedoen in het ideële en later misschien wat meer in het materiële. Zet eens een stapeltje van tien op de toonbank!
3. En laat onze middelbare scholen – ik denk aan de vakken geloofsleer en (kerk)geschiedenis – werken met deze vaak best actuele boekjes.

Het adres van de Willem de Zwijgerstichting is: Postbus 10049, 7301 GA Apeldoorn, ☎ (055) 5212900.

N.a.v.: A.Th. van Deursen, *De Bataafse revolutie (1795-1995)*. Uitg. Willem de Zwijgerstichting Apeldoorn. ISBN 90 72462 18 1. Omvang 52 pg., prijs (in de losse verkoop) f 8,75.

M meegelezen

Heeft geloof bewijs nodig?

Dr. G. van den Brink schreef in het Gereformeerd Weekblad enkele artikelen over het onderwerp geloof en kennis. In ons nummer van 14 oktober jl. gaf ik daarvan al een en ander door. Uit het derde artikel van 6 oktober het volgende:

In de vorige artikelen hebben we gezien dat in de Bijbel het geloof in God wel een heel bijzondere vorm van kennis is, maar zeker geen 'lagere', minder betrouwbare vorm. Daarom wordt het ook nergens in de Bijbel nodig geacht het geloof te bewijzen. Immers, 'bewijzen' wil altijd zeggen dat je iets waar je niet geheel zeker van bent probeert te staven vanuit iets wat je met meer zekerheid weet. Maar iets waar je al geheel zeker van bent, dat laat zich verder niet meer bewijzen, dat kan hooguit nog als bewijs dienen voor andere zaken. Probeer maar eens te bewijzen dat $1 + 1 = 2$. Dat lukt niet, omdat we onmiddellijk inzien dat dat waar is, en er eigenlijk niets achter ligt wat we met nog meer zekerheid weten. Daarom gebruiken we de overtuiging dat $1 + 1 = 2$ eigenlijk uitsluitend om er (via via) allerlei andere dingen mee te bewijzen. Op die manier betoogt het N.T., dat het geloof niet zozeer iets is wat bewezen moet of kan worden, maar dat het juist zelf een bewijs is, nl. van het feit dat er meer zaken zijn dan die je ziet (Hebr. 11 : 1). De zekerheid van het bijbelse Godsgeloof is dus onmiddellijk, d.w.z. ze is niet afhankelijk van andere zekerheden die nog dieper zitten.

(...)

Calvijn en Anselmus verschillen dus in hun waardering van Godsbe-

wijzen. Maar ze zijn het met elkaar eens dat zulke bewijzen strikt genomen niet nodig zijn, omdat wij mensen op een onmiddellijke wijze weten dat God er is. Wij zijn daar intuïtief zelfs zozeer van overtuigd, dat het helemaal niet nodig is om deze overtuiging met een beroep op andere zekerheden te rechtvaardigen. En tot ver na de tijd van de Reformatie vond eigenlijk iedereen dat. Pas wanneer in de 17e en 18e eeuw het zogeheten Verlichtingsdenken opkomt, verandert dit alles grondig. Niet dat men in die tijd ineens met het geloof in God ging breken of Zijn bestaan ging aanvechten. Integendeel, men bleef volop geloven dat God er is, en ook wel dat Hij Zich aan ons geopenbaard heeft. Alleen: men beleefde dit geloof niet langer meer als een onmiddellijke en onbetwifelbare overtuiging, als een diepe zekerheid die heel ons bestaan doortrekt en omvat. Nee, men meende dat het geloof in God alleen te handhaven was omdat het gebaseerd was op redelijke argumenten.

(...)

Wat er in de Verlichting gebeurde met de verhouding tussen geloof en kennis werkt door tot in onze tijd.

Prediking bij Calvijn

Prof. W. van 't Spijker schreef in De Wekker een serie artikelen over de opvattingen die Calvijn had over de prediking. In het nummer van 20 oktober komt de vraag aan de orde wat voor hem de waarde van de Woordbediening is.

Beslissend is voor hem het feit dat God het zo wil. Eigenlijk is daarmee alles reeds gezegd. Het behaagt God om door de dwaasheid

van de prediking zalig te **maken** die geloven. God wil het. Dat is een alles afdoende motief. (...)

Een motief, dat in **nauw verband** staat met het **eerste**, ligt voor Calvijn in het wonder **van** de goddelijke presentie in de **prediking**. God openbaart in de **prediking** niet alleen zijn wijsheid, zijn **macht**, zijn genade en barmhartigheid. Hij **komt** ons zelf **ten eerste** nabij. Hij doet ons in en door de bediening van het Woord delen in zijn tegenwoordigheid.

'God wil, dat Hij als **tegenwoordig** in zijn eigen **onderricht** gekend zou worden.' Met deze uitspraak heeft Calvijn gewezen op wat voor hem **het** geheim uitmaakt van de gemeente, die onder de prediking wordt bijeengebracht. Zij stelt zich in en onder de **prediking** als voor Gods eigen aangezicht.

Deze **presentie** van God zelf wil Calvijn ook zien als **tegenwoordig**heid van en in Christus. Hij is in het midden van de **gemeente**. Waar twee of drie in zijn naam bijeen zijn, daar is Hij zelf in het midden. Eveneens kan Calvijn de werkelijke tegenwoordigheid van God in de **prediking** omschrijven als een aanwezigheid van de Heilige Geest. In dit geval komt er een bijzondere **nadruk** te liggen op het wonder dat de Geest ons de **dingen** toeeigent. Maar op welke manier de goddelijke tegenwoordigheid ook omschreven wordt, altijd is zij zeer **reëel** te noemen.

De Psalmen: verwoording van de situatie van de gelovigen

De *Waarheidsvriend* van 12 oktober jl. geeft iets weer uit een **themanummer** over de **Psalmen** van het literaire tijdschrift *Parnemier*. Prof. **Kees Fens** schreef in de **inleiding** daarvan:

De psalmen zijn de lyrische **samen-**
vatting van het **Oude Testament** ge-
noemd. (...)

Lyrische samenvatting van het

christelijk geloof is te weinig. De psalmen verwoorden ook, en dat vaak zeer duidelijk, de situatie van de gelovige zelf (en in de traditie werden dat de gelovigen en dus de kerk). En dat van de diepste diepte tot de hoogte van het geluk van de **lyrische** lofzang, van godverlatenheid tot godverering, vaak binnen de ene **psalm**. Het is niet moeilijk vele van de **psalmen** te lezen als **verwoording van de 'condition humaine'** – de directheid van de taal ervan maakt dat mede mogelijk. Dat heeft ze een leven gegeven **boven en buiten** de joodse en christelijke traditie. De honderdvijftig **psalmen** samen zijn een van de rijkste poëziebundels van de **wereldliteratuur**. En zo is een koning, David, een der grootste **dichters**; op zijn naam staat een heel groot aantal van de psalmen, die dan ook vaak de **'Harpzangen Davids'** heten.

(...) Over de herder in de drieëntwintigste **psalm** wordt gezegd, dat hij mij voert 'naar wateren der rust'. Water is overvloed, geluk, vruchtbaarheid. Droogte is **vervloeking**, straf. dorst is ellende.

Ze staan vaak als **uitersten** tegenover elkaar. We lezen poëzie uit een oosters land van hitte en **woestijn**, van de **troost** van **stromen**. We lezen poëzie uit een cultuur van **uitersten**, ook in de gevoelens, in liefde en haat, in zegening en **vervloeking**.

De psalmen zijn ook de gedichten van de kinderen van een naijverige God, die geen ander naast zich duldt. Ze kennen ook de **overdrijving** van de oosterling, wellicht vooral de jood, eigen. ('Want mijn ziel is van **rampen verzadigd**, aan de grens van het **dodenrijk** ben ik'). Juist die overdrijving lijkt in de Latijnse vertaling helemaal **verdwenen**, in vele **berijmingen**, waar de **westerse vorm** om aanvullingen dus **uitweiding vraagt**, ook. De **alermooiste** en aangrijpendste zijn de psalmen waarin de 'ik' zich van **uit** de diepte naar helderheid **tracht** toe te **bidden**, van **godsverduiste-**

ring naar licht. Ze zijn voor de huidige lezer ook de modernste, juist door hun **soms** uitzichtsloze 'waarom?' Vragen om erbarmen van God ('Miserere'), gebeurt altijd met een beroep op de overvloed van diens weldaden in het verleden, op zijn beloften ook. God wordt altijd aan zichzelf **herinnerd**. Dat de 'ik' voor het volk van Israël staat, zal duidelijk zijn, zoals hij in de christelijke traditie dat nieuwe volk van God, de kerk is. De psalmen laten altijd **verruiming** toe: van het individu naar een **gemeenschap**. De **stem** is ook & stem van velen tegelijk. De lyriek is ook **gemeenschapszang**.

U UIT DE KERKEN

Broeder Praeses, hooggeachte Broeders

Ik dank u hartelijk dat u mij de gelegenheid geeft om namens de gereformeerde deputaten iets tot uw vergadering te **zeggen**. Wij zijn dankbaar in uw midden te **mogen** zijn. Er is tussen **uw** kerken **en** onze kerken een diepe verbondenheid. Deze verbondenheid is er niet alleen historisch: wij hebben **& zelfde vaderen** van de Afscheiding in 1834, maar deze verbondenheid is er door Gods genade vooral **ook** in het samen willen staan **voor** het geloof, dat **eenmaal** de heiligen is overgeleverd.

Juist vanwege die **verbondenheid** is deze **ontmoeting** van elkaar **niet vrijblijvend**. Broeders die **zo één zijn** in het allerheiligst geloof, zullen zich **steeds** weer moeten herinneren dat onze Verlosser naar zijn **kruis** ging, om de verstrooide kinderen van God bijeen te vergaderen (Joh. 11 : 52). **Onze** Heiland stierf op **Golgota** **ook** voor de eenheid van de zijnen!

ik bid u toe dat de bespreking van **het rapport van uw deputaten geschieden mag m a de blik** op Hem, die zijn bloed gaf voor de eenheid van zijn **kerk**.

Nu ik iets tot uw **vergadering** mag zeggen, **wil** ik mijn uitgangspunt nemen in de Evaluatie, die uw deputaten u voorlegden in hun rapport over de gesprekken die gehouden zijn. Zij schrijven: 'Het kan gezegd worden dat **er in deze serie samsprekingen** opmerkelijke vorderingen zijn gemaakt. Met dankbaarheid **kon** meer dan eens worden geconstateerd dat er een bepaalde mate van overeenstemming werd bereikt in de visie op de toeëigening des heils. De nota **die**

over dit onderwerp door de GKV-deputaten op tafel was gelegd, kon op vele punten onze instemming krijgen. **Ook** ten aanzien van de wijze waarop de visie op de kerk was **geformuleerd** in de daarop **betrekking hebbende nota** kon positief worden gereageerd'.

Uw deputaten **spreken** over '**intensieve samsprekingen waarin** we elkaar dicht genaderd zijn...'

Wel bleven er naar **het** oordeel van uw deputaten 'verschillen'. **Maar tegelijk** maakt de Evaluatie duidelijk dat er in de **kring** van uw deputaten niet gelijk naar **deze** verschillen gekeken wordt. Er zijn **broeders** die **deze** verschillen niet zodanig taxeren, dat deze een gescheiden kerkelijk leven rechtvaardigen. De verschillen **bleven** worden door **uw** deputaten genoemd. Zij betreffen de **bijzondere Geesteswerking** met **het** Woord, het spreken over tweeërlei **kinderen** van God, de vraag hoe men de gemeente moet beschouwen, de onderscheiding zichtbare en onzichtbare kerk en het spreken over de ware **kerk**. Het komt mij voor dat er ten **aanzien** van deze verschillen niet veel **nieuws** onder de **zon** is. Verschillende van de **genoemde** punten speelden ook in de afgescheiden kerken, onder **onze** gemeenschappelijke **voorvaderen**.

Terugkijkend op de **deputatengesprekken** meen ik, dat het niet **zinvol** is op **deputatenniveau** over de genoemde verschillen nog **verder** te spreken. Uw synode van **Apeldoorn** **drong aan op** duidelijkheid. Wij hebben die duidelijkheid willen geven door twee uitvoerige nota's te produceren. Wij hebben **ons** tegenover u **met betrekking** tot de **toeëigening** van het heil en het belijden van de kerk verklaard. Wie

bovendien de verslagen van de **deputatengesprekken uit de jaren 50 en 60** doorleest, ontmoet steeds **weer deze gespreksthema's**. Wij hebben er nu vele jaren over gesproken. De vraag dringt zich dan ook op, of wij het binnen afzienbare tijd over de genoemde verschillen eens zullen worden.

Nu er na zoveel praten **toch** nog verschillen bleven, lijkt het mij **belangrijk** dat wij ons samen herinneren, hoe onze afgescheiden vaders de **katholiceit** van de kerk met terdaad hebben gehonoreerd en uiteindelijk verstonden dat **zulke** verschillen broeders die **één** zijn in het allerheiligst geloof, niet gescheiden mogen houden.

Wanneer men leest welke punten van verschil sommige 'synodale' **broeders** de Geldersen in 1852 **wil**-den voorleggen, komt men er diep van onder de **indruk**, wat **een wonder het was** dat **men** elkaar toch in die verschillen ging dragen. De Geest van **Christus** werd onze vaders te **sterk**. Op de **synode** van Zwolle 1854 **kon** de **vrede** worden bezegeld. Daar vond men elkaar – ondanks de **verschillen** – bij de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde **kerkregering**.

Broeders, dit wonder van de Geest komt met kracht op ons toe!

Als onze gemeenschappelijke voorvaders zó katholiek-gereformeerd konden handelen, moeten wij dan niet dit geloof **van** hen die ons voorgingen, navolgen?

Ma de vereniging van 1854 waren de verschillen niet meteen verdwenen. Maar sterk **was** de wil om elkaar vast te houden, zoals bleek op de synode van Leiden 1857 en die van Hoogeveen 1860. De broeders kenden het verschil tussen de **uniformiteit** van de sekte **en de katholi-**

citeit van Christus' kerk.

Wat heeft de Here deze geloofs-moed aan de afgescheiden kerken rijk willen zegenen!

In het licht van wat onze vaders in geloof opbrachten terwille van de eenheid van Christus' kerk, doe ik een dringend beroep op uw vergadering om uit te spreken dat de verschillen die er nog zijn met betrekking tot de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk, een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet rechtvaardigen. Ik doe dit beroep op uw vergadering met des te meer vrijmoedigheid omdat u in eigen kring er blijk van geeft met niet geringe verschillen te kunnen leven. Ik verwijs naar de beschrijving die ds. J.H. Velema in zijn boek *Wie zijn wij?* in 1992 gaf. Ik citeer: 'Een van de eerste schuurvlakken is het feit dat niet in alle plaatselijke kerken hetzelfde geestelijke klimaat is te vinden, dezelfde spiritualiteit, waar & laatste tijd veel over is geschreven en gesproken.

Men mocht verwachten dat "christelijk gereformeerd" zich, met inachtneming van allerlei lokale en regionale verschillen en verschillen in volksaard, toch *grosso modo* overal herkenbaar presenteerde. Helaas laat dat te wensen over. Ieder kan in één week tijd twee verschillende kerkdiensten bijwonen, waarin christelijke gereformeerde predikanten voorgaan en tot de conclusie komen: dit zijn twee verschillende werelden. Dit verschil wordt bepaald door totaal verschillende prediking en liturgie' (p. 186).

In uw kring wordt niet op gelijke wijze naar de nog gebleven verschillen gekeken. De Evaluatie van uw deputaten toont dit reeds. Ik ga daar niet aan voorbij. Maar uw vergadering zou velen in onze kerken verblijden, wanneer u elkaar zou vinden bij de katholiek-gereformeerde ruimte van onze afgescheiden vadem. Geloof u dat de Drentse richting haar zorgen en moeite gehad heeft met de visie

van de Geldersen op tal van punten. M m de broeders zagen uiteindelijk het gebod van Christus en verenigden zich met elkaar in geloof.

Ik doe dan ook een klemmend beroep op uw vergadering, om de katholieke lijn van de synoden van Zwolle 1854, Leiden 1857 en Hoogeveen 1860 door te trekken. Wanneer uw vergadering zich in deze geest zou kunnen uitspreken, zou er ruimte komen om in nieuwe deputaten-ontmoetingen door te spreken over zaken die nog de aandacht moeten hebben. Van de kant van onze kerken zal dat zeker zijn uw verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Die verhouding roept bij ons s—— sterke vragen op. Wij zijn dankbaar dat wij elkaar kunnen vinden bij de trouw aan de gereformeerde belijdenis. Juist dát gegeven doet ons vragen stellen. Hoe kunt u opening bieden aan een plaatselijke samenwerking, ja aan een plaatselijk samengaan met kerken, die in haar kerkverband ruimte geven aan afdwaling van de gereformeerde confessie, aan de vrouw in het ambt en aan kinderen aan het avondmaal? Plaatselijk is dit alles wellicht niet direct aan de orde, maar zo'n plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk behoort wel tot een kerkverband, waarin dit allemaal mogelijk is.

Is het ongepast, wanneer onze kerken u vragen tot een schriftuurlijke positiebepaling te komen? Begrijpt u onze moeite, wanneer wij horen dat reeds ruim dertig Christelijke Gereformeerde Kerken en Nederlands Gereformeerde Kerken 'kanselruil-gemeenten' zijn? Om die positiebepaling mogen wij u vragen, waar u ons steeds weer voor de vraag stelt of alles wat de confessie zegt over de toeëigening van het heil in onze kerken wel werkelijk functioneert. Kerken die onze kerken zo aanspreken op de confessie, kunnen er niet omheen te komen tot een taxatie van de ontwikkelingen in de Nederlands Gereformeerde Kerken uit kracht van onze ge-

meenschappelijke belijdenis van de waarheid en vanwege onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid tot bewaring van deze belijdenis.

U zult ook begrijpen, dat de publikatie van het boek van dr. B. Loonstra over de geloofwaardigheid van de Bijbel vragen bij ons heeft opgeroepen. Over publikaties van hoogleraren in het verleden hebt u met ons niet willen spreken. Maar de verschijning van het boek van dr. Loonstra maakt oude vragen opnieuw bij ons wakker. Een voortgaand gesprek zal aan de verschijning van de publikatie van dr. Loonstra niet voorbij kunnen gaan. Broeders, u ziet, dat wij nog het een en ander hebben te bespreken. Mogelijk zijn er ook van uw kant nog zaken, die u aan de orde wilt stellen. Wij hebben ons kwetsbaar opgesteld. Wij zijn u tegemoet gekomen door uitvoerige nota's op tafel te leggen over de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk. Op uw vragen hebben wij naar vermogen geantwoord. Wij zijn de zgn. 'hete hangijzers' niet uit de weg gegaan. Onze nota's leggen er getuigenis van af. Mogen wij dan van u eenzelfde tegemoetkomendheid verwachten, als het gaat om onze vragen met betrekking tot wat ik zojuist noemde? Toen in de jaren '60 onze kerken te maken kregen met de leer van ds. B. Telder, hebben uw deputaten onze deputaten daarop aangesproken. Terecht! En het verslag van het deputatengesprek laat zien dat onze broeders het gesprek daarover niet uit de weg zijn gegaan. Tijdens de generale synode van Apeldoorn 1992 stelde ouderling D. Koole de vraag, of wij elkaar als deputaten in het hart hadden gekeken. Ik vind dat een moeilijke vraag. Ik weet niet, of deputatenvergaderingen & plaats zijn om elkaar in het hart te kijken. Wel kan ik u verzekeren, dat wij als gereformeerde deputaten steeds weer de diepe verbondenheid in het allerheiligste geloof met de christelijke gereformeerde broeders hebben ge-

proefd. Wij konden open en christelijk met elkaar spreken en wat meer is: wij konden samen als zondaren naderen tot de troon van onze barmhartige Vader. Steeds weer hebben wij de liefde tot de Here en zijn Woord bij onze broeders gevoeld.

Daarom doet ons de kerkelijke gescheidenheid ook zoveel verdriet. Dat wij het brood nog niet samen breken, moet ons steeds weer brengen tot diepe verootmoediging voor de Here Christus, die zijn bloed gaf voor de eenheid van de zijnen.

Broeders, weet dat in onze kerken voor uw vergadering wordt gebeden. De voortgaande samensprekingen brengen uw kerken en de onze onontkoombaar voor de vraag: zijn wij waarlijk *katholiek*? Is ons binnenste niet te eng? Kunnen wij het in geloof opbrengen te leven met de eerder genoemde verschillen en met een misschien wat ander geestelijk klimaat?

Ik wil eindigen met een woord van Brummelkamp, één van de vaders der Afscheiding, een woord, dat voor uw en onze kerken nog volop actueel is:

'Geeft ons plaats, roept Paulus de Corinthische gemeente toe, en hij zet er zich toe om de dingen van verschil met elkander te bespreken. En zoo dunkt ons ook moet het onder ons worden. Wanneer wij zoover komen, dat wij beproeven na te gaan hoever wij 't met elkander eens zijn, dan gaan wij juist den tegenovergestelden weg van dien, waar ons natuurlijk bestaan heen trekt. Dat laatste zoekt steeds punten van verschil en rekent dikwerf elk derzelve een onoverkomelijken berg. Nu dunkt ons dat dit zoo min met de handelingen van den Heer als van de Apostelen overeenkomt en dat ook de Hervormers, ook onze vaders, ons gansch anders zijn voorgedaan' (gecit. bij C. Veenhof, *Prediking en Uitverkiezing*, Kampen 1959, p. 146, noot 5).

De Here zegene uw beraadslaging.

Ik dank u

Beroepen te Buitenpost: O.W. Bouwsma te Roden; te Goes en te Hardenberg-Oost (wijk Baalder): C. van den Berg te Amersfoort-Oost; te Pretoria (Vrye Geref. Kerk) voor miss. dienst in Sushanguve-Zuid en te Wijnjewoude i.c.m. Oosterwolde (Fr.): D.M. Boersma, kand. te Kampen; te Rotterdam-Delfshaven: J.H. Smit, kand. te Kampen.

Aangenomen naar Amersfoort-West: G. Gunnink te Hardenberg-Centrum, die bedankte voor Capelle aan den IJssel (wijk zuid); naar Assen-Noord (wijk Marsdijk): A. de Snoo te Middelburg; naar Tilburg: K.D. Smit, kand. te Arnhem die bedankte voor Barendrecht.

Intrede

Op zondag 5 november jl. deed kand. J. Plug te Hamilton, intrede in de gemeente te Lutten.

Dhr. Plug werd in de morgendienst in het ambt bevestigd door dr. P. van Gulp, emeritus-predikant te Dalfsen, en deed in de middagdienst intrede. Beide diensten werden gehouden in het eigen kerkgebouw van de gemeente aan de Dedemsvaartseweg Noord nummer 160.

Nieuw adres ds. Plug: Dedemsvaartseweg Noord 158, 7775 AL Lutten, ☎ (0523) 681412.

Jubileum

Zaterdag 4 november jl. was het 50 jaar geleden dat ds. A.W. Boxman, emeritus-predikant van de kerk te Eindhoven, in het ambt bevestigd werd.

Arie Willem Boxman werd op 27 maart 1913 te Zwolle geboren. Hij bezocht het christelijk lyceum aldaar en studeerde aan de Theologische Hogeschool te Kampen. In 1944 werd hij hulppediker te Dalfsen en op 4 november 1945 deed hij intrede in de gemeente van Ten Boer.

In 1950 vertrok ds. Boxman naar Hijken en op 11 oktober 1953 deed hij intrede te Eindhoven, waar hij op 1 juli 1960 met emeritaat ging. In Hijken werkte ds. Boxman ook onder de plm. 4000 Zuid-Molukkers die in het woonoord *Schattenberg* te Westerbork verbleven. Van 1953 tot 1968 was ds. Boxman ook werkzaam als koopvaardijpredikant (ieder jaar een half jaar lang), waarbij hij eerst door de kerk van Rotterdam-Feijenoord, later door de kerk van Rotterdam-Delfshaven werd uitgezonden.

Verlof

Zuidhorn – Van 8 november tot 27 december hoopt ds. A.J. de Visser, zendeling te Sushanguve, met zijn gezin voor verlof in Nederland te verblijven. Adres: De Bongerd 41, 9801 AP Zuidhorn.

Adreswijzigingen e.d.

Alphen aan den Rijn * *Kerkeraad*: Postbus 264, 2400 AG (pag. 127).

Blokszijl c.a. * *Predikant*: A. de Graaf, Westerkimme 7, 8316 EC Marknesse, ☎ (0527) 203839. *Scriba*: A. Lok, p/a Wetering-West 3a, 8363 TM Wetering (pag. 82).

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 026-3333169

**Het hotel waar mevrouw zich UIT
en meneer zich THUIS voelt**
Fam. Van der Straaten

Den Ham * **Kerkeraad:** Postbus 47,7683 ZG (pag. 78).
Eindhoven-Best * **Scriba:** B. van der Horst. Eyreuxlaan 95,5627 PT, P (040) 2425717 (pag. 150).
Ulrum * **Scriba:** J. Bos, Elensterweg 13,9971 BA, ☎ (0595) 401452 (pag. 50).

Voorburg * **Diaconie:** T.A. Vonk, Patrijslaan 71,2261 EB Leidschendam, a (070) 3275250. **Kerkblau:** **Mevr. T.A. Janssens-de Boer**, Laan van Haagvliet 16,2271 XP, ☎ (070) 3864458 (pag. 133).
Predikantsweduwen * **Mevr. G.G. Bos-van de Riet, d'Amandelboom k. 218, Noord Houdringelaan 82, 3722 BT Bilthoven,** a (030) 2295668 (pag. 32).

Persbericht

Instituut voor cultuurethiek opgericht **Amersfoort/Ede/Utrecht.** De **Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte**, het **Prof. dr. G.A. Lindeboom** Instituut en de Evangelische Hogeschool hebben **besloten gezamenlijk** het 'Instituut voor Cultuurethiek' op te richten. Dit instituut zal zich vanuit cultuurfilosofisch en **cultuurhistorisch** perspectief bezighouden met de bezinning op ethische vraagstukken in de huidige **samenleving.** Het gaat daarbij uit van de Bijbel als het **geïnspireerde**, gezaghebbende **Woord van God.** Het **Instituut** is **gevestigd** in **Amersfoort.**

Achtergrond

Onze samenleving ziet zich in **toenemen** & **mate** geplaatst **voor** problemen die zowel individuele burgers betreffen, **als** de samenleving **ais** geheel **aangaan.**

Deze problemen hebben niet slechts te maken met bepaalde ontsporingen van wetenschappelijke, technische en maatschappelijke ontwikkelingen. Ze zijn in belangrijke mate zelfs te beschouwen als gevolg van de successen van die ontwikkelingen.

Een **bezinning** op het **drijvende mo-**

tief van techniek en wetenschap, en op **hun** positie in onze cultuur en samenleving, is onontbeerlijk. Het Instituut voor **Cultuurethiek is op** gericht vanuit de overtuiging dat in deze problemen slechts een uitweg zal worden gevonden als zij **worden** geplaatst in **een** breder cultuurhistorisch en cultuurfilosofisch perspectief.

Met zijn publikaties hoopt het Instituut **een bijdrage te** leveren **aan** de maatschappelijke en **politieke** gedachtenvorming. Daarnaast **zouden** **docenten** in het hoger **beroepson-** derwijs en universitair onderwijs in hun **onderwijsactiviteiten** van die **publikaties** gebruik kunnen **maken.**

Bestuur

De bestuursleden van het Instituut voor **Cultuurethiek** worden **be-** noemd door de oprichtende organisaties. In het eerste **bestuur** hebben zitting: prof. dr. ir. E. **Schuurman** (voorzitter), prof. dr. J. Koerts (secretaris), prof. dr. P. van **Veen** (penningmeester), prof. dr. ir. J.H. van **Bemmel**, prof. dr. S. Griffioen, drs. H. Hagoort en dr. R. Seldenrijk. Er zal een Wetenschappelijke **Adviesraad** worden gevormd van **men-** sen die deskundig zijn op een **be-** paald terrein, en die de wetenschap- **pelijke** kwaliteit van onderzoeks- projecten op Run terrein zullen **be-** waken.

Voor nadere informatie kunt u **con-** tact opnemen met: prof. dr. ir. E. **Schuurman**, ☎ (0346) 262479.

Persbericht

De Vereniging van Gereformeerde **Kerkorganisten** (VGK) heeft het plan ook het **komende** seizoen weer op diverse plaatsen in het land een **Cursus** voor **de kerkorga-** **nist te organiseren.** **Op deze cursus** staan de onderwerpen harmonisatie en improvisatie centraal. Veel **aan-** dacht zal worden gegeven aan de praktijk in de zondagse erediensten m,b,t. de melodieën van de **psal-** men en de gezangen.

Tijdens de cursus wordt **gebruik ge-** **maakt van het Nieuwe Handboek** **voor de Kerkorganist.** Dit boek is bij aanmelding voor de cursus te bestellen.

De cursusduur is **twee** zaterdagen. De plaatsen en tijden **zijn** als volgt:

1. Haren, 6 januari + 27 januari;
2. Ureterp, 20 januari + 17 februa-
ri;
3. Ommen, 13 januari + 3 februari;
4. Twente/Achterhoek, 24 februa-
ri + 16 maart;
5. Ede, 2 maart + 30 maart;
6. Hoofddorp, 24 februari + 16
maart;
7. Bunschoten, 6 januari + 27 j a
nuari;
8. Rotterdam, 20 januari + 17 fe-
bruari;
9. Zeeland, 13 januari + 3 februari.

De tijdsduur op **een** zaterdag is van 10.30 tot plm. 16.30 uur.

De **kosten** bedragen f 49,- **voor**

De Beheerders van de Stichting Greijdanus-Kruithof Fonds **maken bekend, dat voor studerenden** aan de Theologische Univer- siteit, Broederweg 15 te Kampen, de **mogelijkheid** bestaat, uit ge- noemd fonds **een beperkte toelage te** ontvangen. **Hiervoor komen** **allereerst in aanmerking studerenden die zich** voorbereiden op **een** promotie. Eventuele verzoeken om **in de cursus 1995/1996** een toelage uit dit fonds te ontvangen, dienen voor 21 november 1995 **in ons bezit te zijn.**

Aanvraagformulieren kunt u **opvragen bij de administratie** van de Theologische Universiteit, Postbus 5026, 8260 GA Kampen, tele- foon 038-3312878.

VGK-leden en f 67,- voorniet-leden. Inclusief cursusboek zijn deze bedragen resp. f 96,50 en f 114,50.

Belangstellenden kunnen zich aanmelden door het te betalen bedrag vóór 1 december over te maken op giro 3105503 t.n.v. penningmeester GVK te Leeuwarden, onder vermelding van naam cursist, adres (incl. postcode) en cursusplaats. In verband met de limiet op het aantal deelnemers per plaats, is het na 1 december alleen nog maar mogelijk zich op te geven na telefonisch overleg met onderstaand contactpersoon. In de maand december ontvangt elke cursist een bevestiging van de aanmelding. Voor verdere vragen kan men zich richten tot: M. den Otter, N. Esweeg 96, 7556 MG Hengelo, a (074) 2775547.

Persbericht

GSEV ORGANISEERT STUDIEDAG OVER 'HOMOFILIE EN PASTORAAT'

Op 18 november 1995 organiseert het GSEV een studiedag over het thema homofilie en pastoraat. Aanleiding voor deze studiedag is de ai enige tijd geleden in de gereformeerde pers geuite noodzaak om te komen tot een open gesprek binnen de kerken over een aantal punten ten aanzien van homofielen in de gemeente (*De Reformatie* 27 juni 1992).

In dit kader is onder andere gesproken over pastorale worstelingen (*Nederlands Dagblad* 13 februari 1992).

Na deze publikaties is dit onderwerp minder nadrukkelijk in de publiciteit geweest. De problematiek die de schrijvers destijds in de pers signaleerden lag in de spanning tussen de veranderende praktijk van de homofiele levenswijze en de binnen de gereformeerde kerken gangbare exegese, ethiek en pastorale benadering. Bekend is dat deze spanning in toenemende mate door velen wordt gevoeld.

Open gesprek

Het GSEV wil door het organiseren van een studiedag komen tot een open gesprek over diverse aspecten die met name het pastoraat aan homofielen raken. Het doel van de studiedag zal zijn:

- het bieden van informatie over homofilie, de veranderende praktijk en het pastoraat aan homoseksuelen binnen de gereformeerde kerken (vrijgemaakt);
- het inventariseren van opvattingen en eventuele tegenstellingen;
- het komen tot richtinggevende uitspraken - daar waar dit mogelijk is - ten behoeve van het pastoraat en het gemeentelieven;
- het zoeken naar eenheid in het pastoraat aan homofielen.

Everse sprekers zullen deze doelstellingen vanuit verschillende invalshoeken belichten. % wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan exegese, pastoraat, psychologie en literatuur. Daarnaast verstrekken leden van de Werkgroep van homo's en lesbiennes in de Gereformeerde Kerk (vrijg.) en de Vereniging Koinotès informatie en krijgen zij de gelegenheid hun standpunten weer te geven.

Vervolgens kunnen in werkgroepen vragen en meningen van de deelnemers besproken worden. Tenslotte zal in een afsluitend forum een aantal (voorlopige) conclusies geformuleerd worden.

Andere bijeenkomsten

De Werkgroep van homo's en lesbiennes in de Gereformeerde Kerk (vrijg.) en de Vereniging Koinotès hielden op respectievelijk op 7 oktober en 31 oktober hun openbare (jaar)vergaderingen. Op basis van gemeenschappelijk overleg met deze organisaties is besloten om de GSEV-studiedag kort na deze twee bijeenkomsten te laten plaatsvinden, mede omdat het GSEV in aansluiting op deze bijeenkomsten een totaal-overzicht wil geven met betrekking tot homofilie en pastoraat. Het is de bedoeling het

gesprek op dit punt verder te brengen.

Verdere informatie

De GSEV-studiedag zal plaatsvinden op zaterdag 18 nov. 1995 in het gebouw van de Gereformeerde Scholengemeenschap Guido de Brès te Amersfoort. De kosten voor deelname bedragen f 10,- per persoon. (Kosten studiedag inclusief lunch f 21,- p.p.). Aanvang: 10.00 uur. Sluiting uiterlijk 15.00 uur.

U kunt zich aanmelden bij de volgende personen: mw. RL. Griffioen-Donker, ☎ (WO) 3000363 en mw. B.L. de Vos-Hoogskun, ☎ (033) 4653274.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,35
- 2 ex.: f 6,00
- 3 ex.: f 8,65
- 4 ex.: f 10,60
- 5 ex.: f 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

